

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΑΤΡΩΝ
UNIVERSITY OF PATRAS

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ &
ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ &
ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Διοίκησης Εκπαίδευσης / Education Management

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Η Στρατηγική Σκέψη μέσα στον Ιστορικό Χρόνο»

“The Strategic Thinking in Historical Time”

ΑΝΔΡΕΑΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπων Καθηγητής: ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΡΑΦΑΗΛΙΔΗΣ	
Α' Συν-Επιβλέπων Καθηγητής ΝΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ	Β' Συν-Επιβλέπων Καθηγητής: ΖΩΗ ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ

Πάτρα 2021

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν. 1599/1986 και τα άρθρα 2,4,6 παρ. 3 του Ν. 1256/1982, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής εργασίας και δεν προσβάλλει κάθε μορφής πνευματικά δικαιώματα τρίτων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον.

© Πανεπιστήμιο Πατρών, 2019

Η παρούσα Εργασία καθώς και τα αποτελέσματα αυτής, αποτελούν συνιδιοκτησία του Πανεπιστημίου Πατρών και του φοιτητή, ο καθένας από τους οποίους έχει το δικαίωμα ανεξάρτητης χρήσης, αναπαραγωγής και αναδιανομής τους (στο σύνολο ή τμηματικά) για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, σε κάθε περίπτωση αναφέροντας τον τίτλο και το συγγραφέα της Εργασίας καθώς και το όνομα του Πανεπιστημίου Πατρών όπου εκπονήθηκε.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Δεν έχουν όλοι στρατηγική σκέψη. Η στρατηγική σκέψη είναι ζωτικής σημασίας ικανότητα προκειμένου να διοικήσει κάποιος. Η στρατηγική σκέψη αφορά τους ανώτερους διοικητικούς και επιτελικούς παράγοντες. Οι τρεις προηγούμενες προτάσεις είναι λάθος. Η διόρθωσή τους γίνεται αν αφαιρεθεί από την πρώτη πρόταση η λέξη δεν, από την δεύτερη, η λέξη ικανότητα και αν προστεθεί στην τρίτη η λέξη «και» αμέσως μετά την λέξη αφορά. Δηλαδή, έχουν όλοι στρατηγική σκέψη, η στρατηγική σκέψη είναι ζωτικής σημασίας προκειμένου να διοικήσει κάποιος, η στρατηγική σκέψη αφορά και τους ανώτερους διοικητικούς και επιτελικούς παράγοντες. Αυτό γίνεται καλύτερα κατανοητό μέσω της Γλώσσας. Η παλαιότητα της Ελληνικής Γλώσσας έχει μια αδιόρατη εκ πρώτης όψης, ζωτική σημασία, ως προς την Ιστορία. Με τον όρο Ιστορία περικλείεται πάσα ανθρώπινη πράξη αλλά και αυτή η ίδια ανθρώπινη παρουσία στη Γη. Αναμφίβολα η Γλώσσα άλλαξε τον τρόπο ζωής του ανθρώπου. Σε αυτήν εδραιώθηκε και εδραιώνεται ο στοχασμός και η αντίληψη του νου, κατά συνέπεια και η επιστήμη. Ο στοχασμός και η αντίληψη του νου γεννούν την Γλώσσα και κατόπιν εδραιώνονται σε αυτήν με έναν αδιαχώριστο τρόπο, τόσο αδιαχώριστο ώστε η σκέψη μας να πραγματώνεται δια της Γλώσσας. Δια της Γλώσσας πραγματώνεται και η επιστήμη. Αυτή η διαπίστωση είναι εξαιρετικά σημαντική προκειμένου να δοθεί ένας ορισμός και στην προκειμένη περίπτωση ο ορισμός της στρατηγικής σκέψης, προκειμένου να οριστεί η θέση της μέσα στην Ιστορία.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Σε όλους αυτούς που με τους αγώνες τους και το αίμα τους , στήνουν αυτόν τον τόπο όρθιο.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Πολλοί διοικούν και αγνοούν. Αγνοούν τη φύση της στρατηγικής σκέψης και της θέσης της μέσα στην Ιστορία η οποία προκύπτει εκ της φύσης της. Αυτές οι δύο γνώσεις μπορούν να αλλάξουν την αντίληψη και το αποτέλεσμα της διοίκησης, αφού αλλάζουν την αντίληψη της στρατηγικής.

Στην παρούσα βιβλιογραφικής έρευνας εργασία, επιχειρήθηκε ο προσδιορισμός της σχέσης της στρατηγικής σκέψης με τον ιστορικό ρου, έτσι όπως προκύπτει από την φύση της και του τρόπου συσχετισμού της με την πραγματικότητα προκειμένου να σχεδιάσει τη δράση.

Αυτό που κατέδειξε η συγκεκριμένη έρευνα, είναι πως η στρατηγική σκέψη αποτελεί μία από τις κινητήριες δυνάμεις της Ιστορίας, καθώς το πεδίο της πραγματικότητας το οποίο μελετά και στο οποίο επιδρά όταν δρα, είναι αυτό το οποίο δομεί την Ιστορία. Δηλαδή, οι σχέσεις.

Λέξεις κλειδιά: Στρατηγική σκέψη, Ιστορία, Κίνηση, Σχέσεις.

ABSTRACT

Many rules and ignores. They ignore the nature of strategic thinking and its place in history as it results from its nature. Those two knowledges can change the perception and the result of the management, since they change the perception of the strategy.

In the present bibliographic research work, an attempt was made to determine the relationship of strategic thinking with the historical flow, as it results from its nature and the way it relates to reality in order to plan the action.

What this research has shown is that strategic thinking is one of the driving forces of history, as the field of reality that it studies and in which it acts when it acts, is what constructs history. This is relationships.

Keys Words : Strategic thinking, History , Movement, Relationships

Περιεχόμενα

I.	Δήλωση	1
II.	Πρόλογος	2
III.	Ευχαριστίες	3
IV.	Περίληψη	4
V.	Abstract	5
VI.	Περιεχόμενα	6
VII.	Κεφάλαιο 1 ^ο Η Φύση της Κίνησης	7
VIII.	Κεφάλαιο 2 ^ο Ορισμός της στρατηγικής σκέψης	10
IX.	Κεφάλαιο 3 ^ο Η σκέψη της στρατηγικής σκέψης με την πραγματικότητα	14
X.	Κεφάλαιο 4 ^ο Αρχαίος Κόσμος	17
XI.	Κεφάλαιο 5 ^ο Νέος Κόσμος	21
XII.	Κεφάλαιο 6 ^ο Η βαρύτητα του απολύτου	31
XIII.	Κεφάλαιο 7 ^ο	33
XIV.	Συμπεράσματα	37
XV.	Βιβλιογραφία	39

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η ΦΥΣΗ ΤΗΣ ΚΙΝΗΣΗΣ

Η Θεωρία των Πάντων, είναι μια από τις μεγάλες προκλήσεις για την Σύγχρονη Φυσική. Οι επιστήμονες προσπαθούν να βρουν μια θεωρία που θα ερμηνεύει το σύνολο της φύσης.

Η προς το παρόν κυρίαρχη θεωρία είναι η θεωρία των χορδών. Σύμφωνα με αυτή, τα δομικά στοιχεία της ύλης δεν είναι σωματίδια αλλά κάποιες «χορδές», οι οποίες ανάλογα με την ταλάντωσή τους δημιουργούν τις διάφορες δομές της ύλης. Δηλαδή, την ποικιλία του υλικού κόσμου την προκαλεί η ποικιλία των παλμών αυτών των «χορδών». Παλμός, λοιπόν.

Ανεξαρτήτως από το γεγονός του αν αυτή η θεωρία αληθεύει, έχει εξαιρετικό ενδιαφέρον πως οι επιστήμονες συσχετίζουν τον κόσμο με τον παλμό. Το ενδιαφέρον μεγαλώνει αν αναλογιστεί κανείς πως στο επίπεδο των ανθρωπίνων σχέσεων η σημασία του παλμού έχει εντοπιστεί εδώ και περίπου 2.500 χρόνια. «ΠΟΛΕΜΟΣ ΠΑΝΤΩΝ ΜΕΝ ΠΑΤΗΡ ΕΣΤΙ ...» (Ηράκλειτος). Η συνηθισμένη αντίληψη της έννοιας πόλεμος είναι η σύγκρουση στρατιωτικών δυνάμεων όμως, η έννοια δεν εξαντλείται σε αυτή την προσέγγιση. Η ετυμολογική προσέγγιση της λέξης πόλεμος δίνει ως πιθανή ρίζα την λέξη παλμός. Δηλαδή, σύμφωνα με το αρχαίο ρηθέν, πατέρας όλων είναι ο πόλεμος, ως κίνηση. Άλλωστε, από τον ίδιο αρχαίο φιλόσοφο έχουμε και το «ΤΑ ΠΑΝΤΑ ΡΕΙ...». Κίνηση, λοιπόν.

Αναμφισβήτητα, όλα κινούνται και στον φυσικό κόσμο αλλά και στον διανθρώπινο κόσμο, κοινωνικά δηλαδή. Αυτό κάνει το γεγονός της κίνησης πολύ σημαντικό στοιχείο μελέτης, προκειμένου να γίνουν κατανοητά τα θέματα που σχετίζονται με αυτήν. Και η στρατηγική σκέψη είναι ένα τέτοιο θέμα. Η εμβάθυνση στο γεγονός της κίνησης θα δημιουργήσει μια άλλη αντίληψη για το τι είναι η στρατηγική σκέψη, η

οποία εμπλέκεται και σχετίζεται με την κίνηση των καταστάσεων.

Το πρώτο που παρατηρείται στο γεγονός της κίνησης είναι η αλλαγή, η μεταβολή κάποιου ή κάποιων στοιχείων ενός πράγματος ή μιας κατάστασης. Για παράδειγμα, η κίνηση ενός αυτοκινήτου είναι η αλλαγή της θέσης του στον χώρο. Αυτή η αλλαγή κάνει την κίνησή του αισθητή. Η αλλαγή της διάθεσης ενός ανθρώπου υποδηλώνει μια ψυχικής φύσεως κίνηση η οποία συνέβη. Η φυσική φθορά ανθρώπου ή αντικειμένου υποδηλώνει την κίνηση της κυτταρικής ή μοριακής δομής.

Αυτή όμως η μεταβλητότητα δεν είναι απροϋπόθετη. Για να πραγματοποιηθεί μια κίνηση εκτός από τους παράγοντες που θα συμμετάσχουν είναι αναγκαίος και ο χώρος, ο τόπος που θα συντελεστεί η κίνηση. Αυτό φαίνεται να είναι ευνόητο και αυτονόητο, όμως είναι απαραίτητο ο παρατηρητής της κίνησης να μελετά συνειδητά αυτό το στοιχείο, προκειμένου να κατανοήσει βαθύτερα την εκάστοτε κίνηση ή να την προβλέψει και όχι να το παραβλέπει ως αυτονόητο δεδομένο. Η κίνηση, λοιπόν, χρειάζεται ένα πέρασμα για να συντελεστεί, έναν δρόμο τον οποίο θα ακολουθήσει, ώστε να μπορεί να διεκπεραιωθεί. Αυτή η περατότητα, η δυνατότητα, δηλαδή, πραγματοποίησης της κίνησης, αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της φύσης της και όχι έναν ευνοϊκό εξωτερικό παράγοντα. Αυτό είναι το δεύτερο στοιχείο.

Το τρίτο στοιχείο είναι ο τρόπος με τον οποίο συντελείται η κάθε κίνηση. Το πώς τρέπεται δηλαδή από τη μια θέση στην άλλη ή από την μια κατάσταση στην άλλη.

Ο τρόπος της κίνησης είναι κι αυτός στοιχείο της φύσης της και ως τέτοιο είναι αδιαχώριστος από αυτήν. Ο τρόπος, εκφράζει στοιχεία της ταυτότητας του αντικειμένου που υπόκειται στην κίνηση. Λόγω της δυσκολίας που έχει η συγκεκριμένη έννοια ως προς την κατανόησή της, θα δοθεί ένα παράδειγμα από την βιωματική εμπειρία, προκειμένου να αποσαφηνιστεί η έννοια στον αναγνώστη. Δύο χορευτές χορεύουν τον ίδιο χορό, ενώ κάνουν τα ίδια βήματα η κίνησή τους διαφέρει. Αυτή η διαφορά που διαπιστώνει ο θεατής, είναι ο διαφορετικός τρόπος της κίνησης του κάθε χορευτή. Αυτό το διαφορετικό ύφος, όχι μόνο χαρακτηρίζει μοναδικά τον κάθε χορευτή αλλά αποτελεί και στοιχείο της ταυτότητάς του. Ο τρόπος, λοιπόν, αναφέρεται στα ποιοτικά χαρακτηριστικά της κίνησης.

Η μεταβλητότητα, το πρώτο στοιχείο της φύσης της κίνησης, είναι το πιο εύκολο από τα τρία στοιχεία, ως προς την παρατήρησή του. Οι περισσότεροι, αν όχι όλοι,

μπορούν να διακρίνουν το γεγονός της αλλαγής μιας κατάστασης. Υπάρχουν βέβαια, και οι αδιόρατες αλλαγές, οι οποίες γίνονται αντιληπτές από λίγους και απαιτείται για τον εντοπισμό τους οξεία αντίληψη.

Η περατότητα, το δεύτερο στοιχείο θέλει οξύτερη ικανότητα διάκρισης. Ο νους πρέπει να δύναται να διακρίνει τη δυναμική που έχει μια κατάσταση προς αλλαγή αλλά και τον διαθέσιμο χώρο γι' αυτή την αλλαγή. Αυτό το επίπεδο αντίληψης προϋποθέτει, μια στοιχειώδη γνώση της φύσης της εκάστοτε κατάστασης της δυναμικής που εγκυμονεί και του διαθέσιμου χώρου.

Ο τρόπος της κίνησης, το τρίτο στοιχείο είναι το υψηλότερο επίπεδο αντίληψης της κάθε κίνησης. Προϋποθέτει τη γνώση των δύο προηγούμενων στοιχείων και επιπλέον, τη βαθιά κατανόηση της φύσης της κατάστασης που υπόκειται στην κίνηση, καθώς και την σχετικιστική δυνατότητά της. Αν, δηλαδή, μπορεί να σχετιστεί με άλλες καταστάσεις, με ποιες μπορεί και με ποιες δεν μπορεί και με ποιους τρόπους μπορεί και με ποιους δεν μπορεί, να πραγματοποιήσει τις διάφορες σχέσεις. Όπως γίνεται αντιληπτό είναι μια εξαιρετικά πολύπλοκη διαδικασία για έναν νου που στερείται τις απαιτούμενες δυνατότητες διάκρισης.

Το ποια είναι η σχέση της στρατηγικής σκέψης με τη φύση της κίνησης είναι κάτι που θα αποσαφηνιστεί στη συνέχεια της εργασίας. Άλλωστε, ο ιστορικός χρόνος μέσα στον οποίο δραστηριοποιήθηκε και εξακολουθεί να δρα η στρατηγική σκέψη, είναι η συνισταμένη απείρων κινήσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΟΡΙΣΜΟΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΣΚΕΨΗΣ

Δεν έχουν όλοι στρατηγική σκέψη. Η στρατηγική σκέψη είναι ζωτικής σημασίας ικανότητα προκειμένου να διοικήσει κάποιος. Η στρατηγική σκέψη αφορά τους ανώτερους διοικητικούς και επιτελικούς παράγοντες. Οι τρεις προηγούμενες προτάσεις είναι λάθος. Η διόρθωσή τους γίνεται αν αφαιρεθεί από την πρώτη πρόταση η λέξη δεν, από την δεύτερη, η λέξη ικανότητα και αν προστεθεί στην τρίτη η λέξη «και» αμέσως μετά την λέξη αφορά. Δηλαδή, έχουν όλοι στρατηγική σκέψη, η στρατηγική σκέψη είναι ζωτικής σημασίας προκειμένου να διοικήσει κάποιος, η στρατηγική σκέψη αφορά και τους ανώτερους διοικητικούς και επιτελικούς παράγοντες.

Όπως θα φανεί παρακάτω η στρατηγική δεν είναι κάτι που το έχουν μόνο οι χαρισματικοί ηγέτες αλλά είναι μια ιδιότητα του νου που έχουν όλοι, σε διαφορετικό βαθμό ο καθένας όμως, ως προς τα διάφορα θέματα.

Δεν είναι, λοιπόν, ικανότητα, ούτε αφορά μόνο τις ανώτερες ιεραρχικές θέσεις. Είναι ιδιότητα που χαρακτηρίζει όλους τους ανθρώπους.

Στη φύση, το μόνο ον που έχει το πλεονέκτημα της στρατηγικής σκέψης είναι ο άνθρωπος. Παρά το γεγονός πως ολόκληρη η φύση κινείται και διατρέχεται από στρατηγική, αυτή δεν συμβαίνει από εθελούσια επιλογή της φύσης, ούτε ελέγχεται από αυτή. Για παράδειγμα, η γάτα ακολουθεί μια στρατηγική στο κυνήγι της, αλλά αυτή η στρατηγική δεν προέρχεται από σκέψη αλλά από ένστικτο. Αυτό συμβαίνει σε όλα τα ζώα πλην του ανθρώπου. Ακόμα και τα φυτά υπάρχουν και συμμετέχουν στο φυσικό γίγνεσθαι με στρατηγική, όχι όμως με στρατηγική απορρέουσα κατόπιν δικής τους σκέψης, αλλά με μια στρατηγική που τα διατρέχει. Το από που προέρχεται αυτή η στρατηγική που διατρέχει τη φύση είναι το μεγάλο ερώτημα που προκύπτει, αλλά

δεν είναι αντικείμενο της παρούσας εργασίας.

Είναι όμως αντικείμενο της παρούσας εργασίας ο προσδιορισμός της στρατηγικής σκέψης του ανθρώπου ο οποίος επεμβαίνει στη φύση κατά την βούλησή του, ζώντας μέσα σε αυτήν, χρησιμοποιώντας την και κάνοντάς την συμμετοχο στα ιστορικά γεγονότα. Ένα από τα σημαντικότερα ιστορικά γεγονότα το οποίο άλλαξε όχι μόνο την ιστορική πορεία του ανθρώπου αλλά και την σχέση του με τη φύση είναι η δημιουργία της Γλώσσας. Η αναμφισβήτητη βαρύτητά της στην ιστορική εξέλιξη όχι μόνο δεν αφήνει ανεπηρέαστον τον ορισμό της στρατηγικής σκέψης, αλλά τον καθορίζει κιόλας.

«Εμείς εδώ φτιάξαμε την Γλώσσα μας κι ούτε θυμόμαστε από πότε τη φτιάξαμε» (Κωνσταντίνος Γανωτής). Η παλαιότητα της Ελληνικής Γλώσσας έχει μια αδιόρατη εκ πρώτης όψης, ζωτική σημασία, ως προς την Ιστορία. Με τον όρο Ιστορία περικλείεται πάσα ανθρώπινη πράξη αλλά και αυτή η ίδια ανθρώπινη παρουσία στη Γη. Αναμφίβολα η Γλώσσα άλλαξε τον τρόπο ζωής του ανθρώπου. Σε αυτήν εδραιώθηκε και εδραιώνεται ο στοχασμός και η αντίληψη του νου, κατά συνέπεια και η επιστήμη. Ο στοχασμός και η αντίληψη του νου γεννούν την Γλώσσα και κατόπιν εδραιώνονται σε αυτήν με έναν αδιαχώριστο τρόπο, τόσο αδιαχώριστο ώστε η σκέψη μας να πραγματώνεται δια της Γλώσσας. Δια της Γλώσσας πραγματώνεται και η επιστήμη.

Αυτή η διαπίστωση είναι εξαιρετικά σημαντική προκειμένου να δοθεί ένας ορισμός και στην προκειμένη περίπτωση ο ορισμός της στρατηγικής σκέψης. Αυτό συμβαίνει για τον εξής λόγο. Εφόσον στην Γλώσσα εδραιώνεται ο στοχασμός και η αντίληψη του νου, και στον στοχασμό και την αντίληψη του νου βασίζεται με την σειρά της η επιστήμη, τότε κάθε επιστημονικό γεγονός είναι δεμένο στο Γλωσσικό άρμα μαζί με το οποίο διατρέχει την ιστορική λεωφόρο. Άλλωστε η Γλώσσα είναι ασύγκριτα αρχαιότερη της επιστήμης και ουδέν επιστημονικό γεγονός είναι ανεξάρτητο της Γλωσσικής σφραγίδας. Εφόσον, λοιπόν, η επιστήμη οικοδομεί τα κατορθώματά της μαζί με την Γλώσσα, την χρησιμοποιεί δηλαδή, προκειμένου να πραγματωθεί, η Γλώσσα έχει μια αλήθεια η οποία τροφοδοτεί τον νου ώστε να αντιληφθεί τα επιστημονικές αλήθειες. Δεν θα μπορούσαν οι επιστημονικές αλήθειες ούτε να ανακαλυφθούν, ούτε να μεταδοθούν μέσα από ένα ψευδές, αντιφατικό και

αόριστο σύστημα. Γι' αυτό τον λόγο το Γλωσσικό σύμπαν διατρέχεται από μια εννοιολογικής φύσεως αλήθεια και ακρίβεια. Και την μεγαλύτερη εννοιολογική αλήθεια και ακρίβεια μεταξύ των Γλωσσών, την κατέχει η Ελληνική Γλώσσα. Ψηλαφίζοντας αυτή την αλήθεια, θα δοθεί ο ορισμός της στρατηγικής σκέψης στην παρούσα εργασία. Από την πηγή της ελληνικής Γλώσσας θα αντληθεί ο εννοιολογικός προσδιορισμός της στρατηγικής σκέψης.

«Στράτα – στρατούλα ...». Με τον ρυθμικό συλλαβισμό της προηγούμενης πρότασης οι γυναίκες παλαιότερων γενεών, συνόδευαν τα παιδιά στα πρώτα τους βήματα, παροτρύνοντάς τα και μεταδίδοντάς τους τον ρυθμό του βαδίσματος. Αυτή η λεκτική συνοδεία, για την κινητική αυτονομία του βαδίσματος που χρησιμοποιούσαν οι παλαιότερες μητέρες, είναι ο σπόρος από τον οποίο θα αναδειχθεί η έννοια της στρατηγικής.

Είναι εμφανές πως η λέξη στρατηγική προέρχεται από τη λέξη στράτα που σημαίνει δρόμος, μονοπάτι. Με την λέξη δρόμος και στράτα, συγγενεύει εννοιολογικά και η λέξη πόρος, δηλαδή, πέρασμα. Πέρασμα είναι ο χώρος που ευνοεί κάποια κίνηση. Όταν η κίνηση δεν ευνοείται κάπου, δηλαδή, δεν μπορεί να επιτευχθεί, τότε συμβαίνει η απορία. Αυτό ισχύει και στις κινήσεις νοητικής φύσεως. Όταν ο νους αδυνατεί να σκεφθεί ή αγνοεί, τότε βρίσκεται σε απορία. Γίνεται, λοιπόν, σαφές πως η έννοια της στρατηγικής έχει άμεση σχέση με την έννοια της κίνησης. Αυτά, όσον αφορά το πρώτο συνθετικό της λέξης στρατηγική.

Το δεύτερο συνθετικό, είναι η λέξη άγω που σημαίνει οδηγώ. Στρατηγός λέγεται αυτός που οδηγεί τον στρατό. Κι εδώ οι λέξεις είναι πλημμυρισμένες από την έννοια της κίνησης. Στρατός είναι το σύνολο των ανδρών που προχωρά στην στράτα, δηλαδή, επελαύνει. Οδηγώ σημαίνει άγω στην οδό, δηλαδή, κατευθύνω.

Στρατηγική, λοιπόν, σημαίνει κίνηση.

Στο κεφάλαιο που έγινε η ανάλυση της φύσης της κίνησης, το τρίτο επίπεδο στο οποίο βρίσκεται η ολοκλήρωση της κίνησης, αναφερόταν στον τρόπο της κινήσεως. Έτσι και η ολοκλήρωση της έννοιας της στρατηγικής αναφέρεται στον τρόπο της κίνησης.

Αβίαστα προκύπτει το ερώτημα, ποιός κίνησης και ποιανού πράγματος η κίνηση.

Η απάντηση είναι η κίνηση του νου. Στρατηγική, δηλαδή, είναι η κινητική ιδιότητα του νου. Είναι η ιδιότητα του νου να κινείται με ορισμένο τρόπο. Είτε αυτό αφορά διάφορους στοχασμούς, επιστημονικούς και μη, είτε αφορά διαδικασίες επίλυσης διαφόρων προβλημάτων. Είναι, λοιπόν, μια ιδιότητα που έχει κάθε άνθρωπος, εφόσον κάθε νους έχει την ιδιότητα να κινείται. Αυτό που διαφέρει από άνθρωπο σε άνθρωπο είναι η ποιότητα της στρατηγικής η οποία σχετίζεται με ένα σύνολο παραγόντων.

Από την κίνηση του νου προκύπτει αυτό που λέμε σκέψη. Αυτό το παράγωγο, η σκέψη, είναι πλήρως διαποτισμένη από την στρατηγική ιδιότητα έτσι γεννάται η στρατηγική σκέψη. Η σκέψη είναι κίνηση του νου και η στρατηγική είναι ο τρόπος της κίνησης. Επειδή η κίνηση δεν διαχωρίζεται από τον τρόπο της, για την ακρίβεια είναι αδύνατον να διαχωριστεί, αυτό συνεπάγεται πως κάθε σκέψη έχει στρατηγική, δηλαδή, κάθε σκέψη είναι στρατηγική σκέψη. Όχι ίδιας ποιότητας και σκοπού κάθε φορά, αλλά στρατηγική σίγουρα.

Εφόσον, λοιπόν, ισχύουν τα προαναφερθέντα, τότε είναι λάθος η ταύτιση των στρατηγικών σχεδιασμών με την στρατηγική σκέψη. Το κάθε στρατηγικό πλάνο αποτελεί γέννημα και παράγωγο της στρατηγικής σκέψης και όχι αυτή καθ' αυτή την στρατηγική σκέψη. Μια τέτοια ταύτιση θα ήταν οντολογικής φύσεως σφάλμα. Πολλές φορές, ίσως πάντα, λέγοντας στρατηγική εννοείται το καταστρωμένο σχέδιο για την επίτευξη ενός στόχου. Αυτή η ανακρίβεια εμποδίζει την αντίληψη της φύσης της στρατηγικής.

Για να παραχθούν όμως τα στρατηγικά σχέδια δεν αρκεί μόνος του ο νους. Άλλωστε, είναι αδύνατον να υπάρξει ο νους μόνος. Πάντα τελεί σε σχέση. Δεν υπάρχει στιγμή όπου ο νους δεν συσχετίζεται με κάτι, δεν υπάρχει στιγμή όπου ο νους βρίσκεται μόνος του στο πουθενά, με άλλα λόγια. Αυτή η διαπίστωση είναι πολύ σημαντική, διότι οδηγεί στην αναζήτηση, του ποια σχέση αναπτύσσει η στρατηγική σκέψη με τις καταστάσεις, προκειμένου να συλλάβει τους σχεδιασμούς που θα καταστρώσει, προκειμένου, δηλαδή, να γίνει γόνιμη. Ο προσδιορισμός της σχέσης της στρατηγικής σκέψης με τις καταστάσεις θα αναδείξει την σχέση της στρατηγικής σκέψης με την Ιστορία, αφού έχει προαναφερθεί πως με τον όρο Ιστορία προσδιορίζεται το όλον γίνεσθαι. Αυτός ο προσδιορισμός της συγκεκριμένης σχέσης,

είναι, άλλωστε, ο σκοπός της παρούσας εργασίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ΣΧΕΣΗ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΣΚΕΨΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Ο τίτλος και μόνο αυτού του κεφαλαίου εμπεριέχει τέτοιο βάθος και τέτοιο πλάτος, που η απόπειρα ανάλυσής του αποτελεί σκανδαλώδη πρόκληση και ζωτικό σημείο, προκειμένου η συγκεκριμένη εργασία να καταφέρει να προσφέρει στον αναγνώστη μια καινούργια οπτική. Ο προσδιορισμός της πραγματικότητας καθώς και της σχέσης της στρατηγικής σκέψης μαζί της πρέπει να γίνει με τέτοιο τρόπο ώστε να καλύπτει όσο το δυνατόν περισσότερο από το τεράστιο φάσμα της Ιστορίας, αν όχι όλο, προκειμένου να τεθεί με σαφήνεια ο ρόλος της στρατηγικής σκέψης στον ιστορικό ρου.

Αυτός ο προσδιορισμός, παρά το απροσμέτρητο μέγεθος της αναφοράς του, πρέπει να διακατέχεται από μια ισχυρή ακρίβεια, προκειμένου η αοριστία και η γενικολογία να μην υποσκάψει την δυναμική του. Αυτό το συναμφοότερον που θα επιδιωχθεί, δηλαδή, ακρίβεια και ευρύτητα μαζί, θα μπορέσει να θεμελιώσει την θεωρία την οποία θα συνοδεύσει, κατά ισχυρό τρόπο. Αν κατορθωθεί.

Η συνύπαρξη ακρίβειας και ευρύτητας απαντάται ιδιαίτερος στις λεγόμενες θετικές επιστήμες. Επιδιώκουν την όσο δυνατόν περισσότερη ακρίβεια, σε όσο δυνατόν μεγαλύτερη ευρύτητα του κόσμου. Η πιο αντιπροσωπευτική θεωρία που εικονίζει αυτά τα χαρακτηριστικά είναι η επιδιωκόμενη ακόμα, θεωρία των Πάντων. Προκειμένου, λοιπόν, να κατορθωθεί ο σκοπός αυτού του κεφαλαίου της εργασίας, θα επιχειρηθεί η διασύνδεση πέντε κορυφαίων επιστημονικών θεωριών με την σχέση της στρατηγικής σκέψης και της πραγματικότητας.

Θα αντληθεί, δηλαδή, από πέντε επιστημονικές θεωρίες ο πυρήνας, το θεμελιώδες νόημα, δηλαδή, της καθεμίας και θα συνδεθούν με τέτοιον τρόπο ώστε η

νέα θεωρία που θα προκύψει να προσδιορίζει την σχέση στρατηγικής σκέψης και Ιστορίας, ορίζοντας έτσι τη θέση και την βαρύτητα της πρώτης εντός της δεύτερης.

Οι πέντε θεωρίες είναι ο κλάδος της Γεωμετρίας, η Θεωρία της Σχετικότητας, η Αρχή της Απροσδιοριστίας, η Θεωρία του Χάους και η Θεωρία της Εντροπίας.

Η σύνθεση των θεωρητικών πυρήνων αυτών των θεωριών δίνει μια πολύ ενδιαφέρουσα προσέγγιση της όλης πραγματικότητα. Δίνει, για την ακρίβεια, το αντικείμενο με το οποίο εμπλέκεται η στρατηγική σκέψη. Δίνει, δηλαδή, το αντικείμενο της πραγματικότητας με το οποίο σχετίζεται η στρατηγική σκέψη ώστε να δράσει, γεγονός το οποίο της δίνει το ειδικό ιστορικό της βάρος. Αυτό το αντικείμενο είναι: Η ΓΕΩΜΕΤΡΙΑ ΤΗΣ ΣΧΕΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΕΝΟΣ ΧΑΟΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΣΥΝΕΧΩΣ ΜΕΤΑΒΑΛΛΟΜΕΝΗΣ ΕΝΤΡΟΠΙΑΣ. Θα ακολουθήσει η απαραίτητη αποσαφήνιση του ορισμού.

Η ΓΕΩΜΕΤΡΙΑ ΤΗΣ ΣΧΕΤΙΚΟΤΗΤΑΣ: έχει προαναφερθεί πως όλα βρίσκονται σε συσχετισμούς και τίποτα δεν υπάρχει έξω από κάποια σχέση. Αυτό δημιουργεί ένα σχεσιοδυναμικό πλέγμα, μια γεωμετρία, δηλαδή, των σχέσεων. Η γεωμετρία της σχετικότητας, λοιπόν, είναι οι σχηματισμοί που δημιουργούν οι συσχετισμοί.

ΤΩΝ ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ: ως απροσδιόριστα στοιχεία εννοούνται, όλα τα έμβια και άβια στοιχεία τα οποία συμμετέχουν στο ιστορικό γίγνεσθαι. Ορίζονται ως απροσδιόριστα διότι ο άνθρωπος αδυνατεί να έχει την παντελή γνώση τους. Ακόμα και τα πρόσωπα και τα πράγματα που γνωρίζει κάποιος δεν τα γνωρίζει σε απόλυτο βαθμό, δηλαδή, υπάρχει πάντα ένας βαθμός άγνοιας και απροσδιοριστίας.

ΕΝΟΣ ΧΑΟΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ: το όλο σύστημα της Ιστορίας και στην μικροκλίμακα της καθημερινότητας και στην πλήρη διάστασή του, είναι χαοτικό. Δεν μπορεί, δηλαδή, να τεθεί στον έλλογο έλεγχο του ανθρώπου.

ΣΥΝΕΧΩΣ ΜΕΤΑΒΑΛΛΟΜΕΝΗΣ ΕΝΤΡΟΠΙΑΣ: η έννοια της εντροπίας στη φυσική επιστήμη σχετίζεται με την ενέργεια αλλά και με τον χρόνο. Το ίδιο και στη θεωρία αυτής της εργασίας. Αυτό σημαίνει πως ο αναγνώστης καλό είναι να λάβει γνώση της έννοιας από την φυσική επιστήμη προκειμένου να αντιληφθεί το πώς

εννοείται ακριβέστερα ο όρος. Προκειμένου όμως να είναι εφικτή η περαιτέρω ανάγνωση της εργασίας και σε κάποιον που αγνοεί τον όρο της Φυσικής Επιστήμης, θα δοθεί μια εξήγηση, γενική και χωρίς λεπτομέρειες.

Ως μεταβαλλόμενη εντροπία εννοείται το ενεργειακό δούναι και λαβείν μεταξύ των ιστορικών στοιχείων. Δηλαδή, η ανταλλαγή ενέργειας μεταξύ των «ιστορικών παικτών». Κάθε μορφής ενέργειας, είτε συναισθηματικής, είτε νοητικής, είτε οποιασδήποτε άλλης. Επίσης, μέσα στην έννοια της εντροπίας υπάρχει και η έννοια του χρόνου. Ενώ, όλοι, οι άνθρωποι βιώνουν τον χρόνο, η θεωρητική προσέγγιση του είναι αρκετά δύσκολη. Δεν χρειάζεται να γίνει θεωρητική ανάλυση της χρονικής έννοιας αρκεί η κοινή εμπειρία του χρονικού βιώματος για την αντίληψη της έννοιας.

Από αυτά γίνεται σαφές πως η ασταμάτητη κίνηση που χαρακτηρίζει, διατρέχει και διακατέχει την Ιστορία βρίσκεται στην έννοια της μεταβαλλόμενης εντροπίας.

Χωρίς αυτή την έννοια η γεωμετρία της σχετικότητας θα ήταν μια αμετάβλητη κατάσταση. Μια παγιωμένη, δηλαδή, κατάσταση αφού δεν θα υπήρχε ούτε αυξομείωση ενέργειας στις διάφορες καταστάσεις, ούτε χρόνος. Τότε θα είχαμε το παράδοξο της άχρονης Ιστορίας. Ενώ τώρα λόγω της εντροπίας η πραγματικότητα βρίσκεται σε μια χαοτική αεικινήσια, η οποία επηρεάζει σαφέστατα την σχέση της στρατηγικής σκέψης μαζί της.

Σύμφωνα, λοιπόν, με τα παραπάνω η στρατηγική σκέψη σχετίζεται με την ιστορική εξέλιξη, με την ιστορική πορεία και επειδή δεν σχετίζεται μαζί της παθητικά αλλά ενεργητικά, αυτό σημαίνει πως είναι μια από τις δυνάμεις που συντελούν στην ιστορική εξέλιξη. Είναι, δηλαδή, ένας από τους καταλυτικούς παράγοντες της Ιστορίας. Ένα από τα στοιχεία που συμμετέχουν στην πραγμάτωση της Ιστορίας, ένα από τα δυναμικά της στοιχεία που την διαμορφώνουν. Συλλαμβάνοντας όσο καλύτερα μπορεί την δυναμική της γεωμετρίας της σχετικότητας μιας ή περισσότερων καταστάσεων, αντιλαμβάνεται, αποφασίζει, σχεδιάζει και ενεργεί. Και τα ενεργούμενα είναι τα ιστορικά πεπραγμένα.

Βεβαίως, στην αντίληψη, απόφαση, σχεδίαση και ενέργεια ενός ανθρώπου δεν παίζει ρόλο μόνο η στρατηγική σκέψη αλλά και άλλοι παράγοντες. Επίσης, η στρατηγική σκέψη επηρεάζεται από πολλούς παράγοντες, όπως για παράδειγμα, το συναίσθημα.

Εν κατακλείδι, η στρατηγική σκέψη μελετάει τις σχέσεις των καταστάσεων προκειμένου να δράσει και πάνω σε αυτές δρα. Η μελέτη των ιστορικών γεγονότων μπορεί να αναδείξει και να ψηλαφίσει την «μηχανική λειτουργία» της. Ακολουθούν κάποιες ιστορικές αναφορές οι οποίες θα συντελέσουν στην ανίχνευση αυτής της λειτουργίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΑΡΧΑΙΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

Αν έπρεπε από όλον τον ανθρώπινο πολιτισμό να επιλεγθεί ένα κατόρθωμα ως το πιο λαμπρό επίτευγμα της στρατηγικής, αυτό που θα ξεπρόβαλε πρώτο χωρίς ένσταση, θα ήταν η Γλώσσα. Ο τρόπος, δηλαδή, με τον οποίο οι άνθρωποι έλυσαν δύο σημαντικότερα υπαρξιακά αδιέξοδα. Αδιέξοδα, που χωρίς την υπέρβασή τους, δεν θα υπήρχε ούτε Τέχνη στο επίπεδο που την γνωρίζουμε, ούτε Επιστήμη.

Το πρώτο αδιέξοδο αφορά την θέση του ανθρώπου μέσα στον Κόσμο. Αυτή η θέση εξαρτάται από το τι είναι ο άνθρωπος και πως λειτουργεί. Το τι είναι ο άνθρωπος, δεν ελέγχεται από τον άνθρωπο, εφόσον κανένας δεν επιλέγει και δεν δύναται να γεννήσει την ύπαρξή του. Μπορεί, όμως, να ορίσει το πως θα λειτουργεί, το οποίο εξαρτάται από το πως νοηματοδοτεί τον Κόσμο. Τη δημιουργία της έννοιας ο άνθρωπος την κατόρθωσε με την Γλώσσα. Μέσα στον κόσμο της έννοιας το κάθε τι αποκτά το δικό του νοηματικό βάρος αποκτώντας και τη θέση του μέσα στον Κόσμο. Έτσι, ο άνθρωπος μπορεί να αντιληφθεί την τάξη και την αρμονία, χωρίς τις οποίες ο νους δεν θα μπορούσε να υπερβεί το εννοιολογικό χάος, χωρίς την υπέρβαση του οποίου δεν θα μπορούσε να λειτουργήσει όπως λειτουργεί.

Όταν επιτεύχθει ο ορισμός των εννοιών και του Κόσμου, τότε μπορούσαν να πραγματοποιούν σε υψηλότερο επίπεδο οι ανθρώπινες σχέσεις. Μέσα από την Γλώσσα και τις δυνατότητες που αυτή έδινε, υπήρξε μία σημαντικότερη αναβάθμιση των ανθρωπίνων σχέσεων, η οποία οδήγησε και τροφοδότησε όλα τα άλλα επιτεύγματα.

Έτσι, η οικοδόμηση των εννοιών και των ανθρωπίνων σχέσεων υπήρξαν και υπάρχουν ως δύο από τα πρωτεύοντα υλικά της Ιστορίας, τα οποία βρίσκονται σε μια αδιαχώριστη σχέση με την Γλώσσα. Η Γλώσσα, λοιπόν, αποτελεί το μέγα στρατηγικό κατόρθωμα που τροφοδότησε και τροφοδοτεί όλη την Ιστορία.

Το γεγονός της Γλώσσας ως προς την στρατηγική του οπτική θα μπορούσε να αποτελεί μια εργασία από μόνο του. Η παρούσα εργασία, όμως, θα περιοριστεί στην μέχρι τώρα αναφορά. Από τον ωκεανό παραδειγμάτων στρατηγικής σκέψης του αρχαίου κόσμου, επιλέχθηκε να παρουσιαστεί μόνο ένα, τέτοιας όμως βαρύτητας που το καθιστά αρκετό από μόνο του.

4.1 ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Γ' Ο ΜΑΚΕΔΩΝ

Μέγας. Θρυλικός. Φαινόμενο. Τρεις λέξεις που μπορούν να αποδοθούν σε αυτή την ιστορική μοναδικότητα που ακούει στο όνομα Αλέξανδρος.

Περίπου 12 ετών, εξημέρωσε το άλογο που θα τον συνόδευε αήττητο σε όλες του τις μάχες, αφού πρώτα είχε προκαλέσει τον πατέρα του για την ανικανότητα των στρατηγών του να το τιθασεύσουν. Ο πατέρας του, του είπε να βρει ένα βασίλειο αντάξιο του να διοικήσει, επειδή η Μακεδονία δεν τον χωρούσε, και εκείνος έφτιαξε ένα δικό του, το μεγαλύτερο του τότε κόσμου. Περίπου 16 ετών, διοικούσε το Μακεδονικό ιππικό. Περίπου 21 ετών, ξεκινάει επίθεση στην μεγαλύτερη αυτοκρατορία του τότε κόσμου, καταλύοντάς την εξαιρετικά γρήγορα, ξεπερνώντας τα σύνορά της, χωρίς να χάσει ούτε μία μάχη. Ήθελε να ξεπεράσει τη φήμη του αγαπημένου του ήρωα, του μυθικού Αχιλλέα, και το έκανε. Με δύο λέξεις, Μέγας Αλέξανδρος.

Η θυελλώδης δράση του, αν και εξαιρετικά σύντομη χρονικά, άλλαξε όχι μόνο τον παγκόσμιο χάρτη της κυριαρχίας στην εποχή του, αλλά και των μεταγενέστερων αιώνων, οι οποίοι επηρεάστηκαν εμφανώς από τις δράσεις του. Για το πως διοίκησε και τι έκανε έχουν γραφτεί και ειπωθεί πολλά. Όμως για τους μελετητές των στρατηγικών του κατορθωμάτων έχει πρωτεύουσα αξία το πως τα κατάφερε και

έπειτα το τι κατάφερε. Τι ήταν, δηλαδή, αυτό που έκανε έναν παρά λίγο ανήλικο βασιλιά να οδηγήσει αλάνθαστα έμπειρους και σκληροτράχηλους στρατηγούς στην κατανίκηση μιας αυτοκρατορίας. Η απάντηση είναι, η αντίληψη από τον Αλέξανδρο των διαφορών συσχετισμών που δημιουργούνται σε κάθε κατάσταση, με έναν μεγαλοφυή τρόπο. Μπορούσε να δει συσχετισμούς, τους οποίους μήτε οι στρατηγοί του, μήτε οι αντίπαλοί του μπορούσαν να αντιληφθούν, με αποτέλεσμα να δρα με τον κατάλληλο τρόπο ώστε να φέρνει το επιθυμητό σε αυτόν αποτέλεσμα, να εκπλήσσει ευχάριστα τους στρατηγούς του και να κάνει τους αντιπάλους του να τρέμουν και να θαυμάζουν.

Βέβαια, αυτή η αντίληψη συνδυάστηκε εξαιρετικά με μία πολύ δυνατή σωματική και ψυχική ιδιοσυγκρασία. Όλα του τα χαρακτηριστικά συνδυάζονταν με τέτοιο τρόπο με την αντίληψή του, ώστε να προκύπτουν εκρηκτικά αποτελέσματα σε νοητικό, συναισθηματικό και στρατηγικό επίπεδο. Όταν η λογική των έμπειρων και ικανών του στρατηγών τον συμβούλευε να μην προχωρήσει σε κάποια μάχη, υποδεικνύοντάς του τα αδιέξοδα, εκείνος βλέποντας τον τρόπο των λύσεων των προβλημάτων, συνέχιζε. Το αποτέλεσμα τον δικαίωνε. Δεν ήταν ένας απερίσκεπτος παρορμητισμός αυτό που τον ωθούσε, αλλά μία στρατηγική μεγαλοφυΐα η οποία διέκρινε τους τρόπους. Άλλωστε δε θα μπορούσε να οικοδομηθεί μία αυτοκρατορία στην ασυλλόγιστη ορμητικότητα του ηγέτη της.

Οι μέχρι τώρα αναφορά στον Μέγα Αλέξανδρο έχει αντληθεί από το δίτομο έργο του Σαράντου Καργάκου με τίτλο «Μέγας Αλέξανδρος, ο άνθρωπος φαινόμενο». Από το βιβλίο του Donald. W. Engels με τίτλο «Ο Μέγας Αλέξανδρος και η διοικητική μέριμνα του Μακεδονικού στρατού», αντλούνται πληροφορίες για τις διοικητικές φροντίδες του Αλεξάνδρου περί του στρατεύματός του, όπως η μέριμνα για την τροφοδοσία και την ασφαλή μετακίνηση του στρατού και των ακολούθων. Γίνεται εμφανές πως η διοικητική στρατηγική του Αλεξάνδρου συνυπολόγιζε τα ποικίλα δεδομένα, ώστε οι αποφάσεις να διατηρούν το αξιόμαχο του στρατού του, προωθώντας τα πολεμικά του σχέδια. Δηλαδή, η στρατηγικότητά του έφερνε σε εναρμόνιση τις διοικητικές και πολεμικές του δράσεις. Διακρίνοντας και εκτιμώντας τις σχέσεις των καταστάσεων, αποφάσιζε το ωφέλιμο για την εκπλήρωση των στρατηγικών του πλάνων.

Βεβαίως, ο Αλέξανδρος δεν είναι το μόνο ιστορικό παράδειγμα του αρχαίου κόσμου που καταδεικνύει πως η στρατηγική επέδρασε καταλυτικά στην ιστορική εξέλιξη. Ο αρχαίος κόσμος είναι γεμάτος από παραδείγματα επιρροής της στρατηγικής στον ιστορικό ρου. Η παρούσα εργασία, όμως, θα αρκестεί στην αναφορά αυτών των δύο ιστορικών κορυφών, στις οποίες έχει ήδη αναφερθεί, την Γλώσσα, με τα πρωτεία παραδομένα στην Ελληνική, και τον Μέγα Αλέξανδρο. Την Γλώσσα, με πρώτη την Ελληνική, η οποία αποτελεί το πολυπλοκότερο και πιο θαυμαστό σύστημα που δημιούργησε ο άνθρωπος και τον Μέγα Αλέξανδρο, τον μυθικότερο Στρατηλάτη μέχρι σήμερα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΝΕΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

Η Ιστορία δεν είναι συνεχής. Δεν αποτελεί, δηλαδή, ένα εννιαίο γεγονός. Χωρίζεται σε δύο «κόσμους». Ο πρώτος είναι ο αρχαίος κόσμος και ο δεύτερος, ο νέος κόσμος. Εφόσον, η επιστήμη της Ιστορίας χαρακτηρίζει μία περίοδο της ανθρωπότητας ως αρχαία, ως την αρχική, δηλαδή, μοιραία οφείλει να αναγνωρίσει την επόμενη ως νέα. Όχι μόνο χρονικά, αφού έπεται της αρχαίας, αλλά και κοινωνικά, καθώς παρατηρείται μετά την αρχαία περίοδο μία κοινωνική μεταμόρφωση.

Αυτή η ιστορική τομή χωρίζει τον ιστορικό ρου στην π.Χ περίοδο και στην μ.Χ περίοδο. Παρά τις αγεφύρωτες διαφορές που χωρίζουν αυτές τις δύο περιόδους σε κοινωνικό επίπεδο, υπάρχουν κάποια στοιχεία κοινά που βασίζονται στην ανθρώπινη φύση. Ένα από αυτά τα στοιχεία είναι η στρατηγική σκέψη, η οποία συντέλεσε στην εξέλιξη του αρχαίου κόσμου και συντελεί στην εξέλιξη του νέου.

Όπως τα παραδείγματα στην π.Χ περίοδο περί στρατηγικής είναι άπειρα, έτσι άπειρα είναι και τα παραδείγματα στρατηγικής στην μ.Χ περίοδο. Θα ακολουθήσουν κάποιες επιλεκτικές ιστορικές αναφορές όπου θα καταφανεί πως η στρατηγική σκέψη αποτέλεσε έναν από τους ιστορικούς καταλύτες που ώθησαν τις καταστάσεις σε μεταβολές.

5.1 ΝΑΠΟΛΕΩΝ ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Αναμφίβολα μία πολύ σημαντική προσωπικότητα της πολιτικής και στρατιωτικής ζωής της Ευρώπης. Ένας στρατηγός και κυβερνήτης, του οποίου η μεγαλοφυΐα και τα πάθη άφησαν τα σημάδια τους στην Γηραιά Ήπειρο. Στην Ιστορία του δόθηκε το επίθετο, μέγας. Ο Μέγας Ναπολέον, αποτελεί μία πολύ ενδιαφέρουσα περίπτωση μελέτης της στρατηγικής σκέψης, ως προς την στρατιωτική και πολιτική της εκδοχή. Η μελέτη των δράσεών του φανερώνει το πως αντιλαμβάνεται και ενεργεί η στρατηγική σκέψη αλλά και πως η στρατηγική σκέψη μπορεί να αλλάξει τον κόσμο πάνω στον οποίο ενεργεί.

Αυτός ο μικρόσωμος Κορσικανός, αποτέλεσε ένα σημαντικό κεφάλαιο στην Ευρωπαϊκή ζωή, με τον τρόπο που διοίκησε. Οι λεπτομέρειες των καταστάσεων δεν ήταν για αυτόν περιφερειακά στοιχεία ανάξια λόγου, αλλά οι παράγοντες της επιτυχίας. Δείχνοντας έτσι πως η στρατηγική σκέψη έχει την δύναμη να συσχετίζει τα φαινομενικά ασήμαντα με την επίτευξη του σκοπού, καθώς μπορεί και αντιλαμβάνεται τους συσχετισμούς και την δυναμική μεταξύ των λεπτομερειών των καταστάσεων.

Ο Ναπολέον έδινε μεγάλη σημασία στον χρόνο, σε σημείο να δηλώνει, πως μάχες μπορεί να χάσει αλλά τον χρόνο του όχι. Δίνοντας, έτσι, ένα μάθημα διοικητικής τέχνης στους μεταγενέστερους, μεγάλης σημασίας. Ο χρόνος σχετίζεται με τις μεταβολές των καταστάσεων και των σχέσεων μεταξύ τους. Καθώς, λοιπόν, ο στρατηγικός νους πρέπει να παρακολουθεί τις εξελίξεις, δεν έχει περιθώρια να χάνει χρόνο, δηλαδή, να χάνει τις εξελίξεις.

Σε κάποια συνομιλία του με έναν υπασπιστή του, δήλωσε, πως η εποχή του δεν έδωσε κάτι μεγάλο και πως θέλει να θέσει ο ίδιος ένα παράδειγμα μεγαλωσύνης. Εδώ διαφαίνεται η διαπλαστική δύναμη της στρατηγικής μέσα από την διοικητική πράξη.

Αν παραμεριστεί η φιλοδοξία που ενυπάρχει σε αυτήν την δήλωση, τότε γίνεται ορατή η επίγνωση που είχε ο Ναπολέων, για τη δυνατότητα επέμβασης και καίριας αλλαγής των καταστάσεων που του δίνει η διοίκηση μέσα από μια υψηλή στρατηγική. Η στρατηγική του μεγαλοφυΐα το αντιλαμβανόταν αυτό και το εξέφρασε.

Κάποτε, ο Ναπολέων, δήλωσε πως έκανε κάποιους, πρίγκηπες και γερουσιαστές, προκειμένου μέσα από την προώθηση της φιλοδοξίας τους να τους κρατά εξαρτημένους σε αυτόν. Εδώ αποκαλύπτεται μια διοικητική στρατηγική βασισμένη στις σχέσεις που χτίζει η εκπλήρωση των φιλοδοξιών. Είναι ένας τρόπος διοίκησης απογυμνωμένος από συναισθήματα και στηριγμένος στην εξάρτηση που δημιουργεί η προσπάθεια επίτευξης των φιλοδοξιών. Αυτή η στρατηγική στησίματος του κρατικού μηχανισμού, όσο αποτελεσματική μπορεί να είναι, άλλο τόσο ασταθής μπορεί να αποδειχθεί, κάτι το οποίο φάνηκε τον καιρό της εξορίας του Μεγάλου Ναπολέοντα όπου σχεδόν όλοι τον εγκατέλειψαν.

Άλλωτε, μιλώντας για την προσωπικότητα του τότε τσάρου Αλεξάνδρου και λέγοντας πως τον τσάρο τον χαρακτηρίζει μια ελλειματικότητα, παρατήρησε ως παράξενο σημείο την αδυναμία πρόβλεψης του ελλείματος που θα προκύψει σε μία δεδομένη στιγμή. Δηλαδή, κατάλαβε πως δεν μπορούσε να προσδιορίσει ποιο θα είναι το έλλειμα του πολιτικού του αντιπάλου στην κάθε περίπτωση, κάτι το οποίο το απέδωσε στην φύση της έλλειψης την οποία θεωρούσε ως άπειρα μεταβλητή. Δηλαδή, την θεωρούσε ως μία κατάσταση τέτοιας μεταβλητότητας ώστε να καθίσταται απρόβλεπτη. Και πράγματι απρόβλεπτα ήταν τα αποτελέσματα όταν αναγκάστηκε ο Ναπολέων να συγκρουστεί με τον τσάρο Αλέξανδρο. Ο μεγαλοφυής Ναπολέων νικήθηκε από τον ασύγκριτα κατώτερό του διοικητικά Αλέξανδρο. Έτσι, η ήττα αυτή του Αυτοκράτορα των Γάλλων έδωσε ένα μεγάλο μάθημα στρατηγικής, θέτοντας το απρόβλεπτο πάντα παρών ακόμα και για μια μεγαλοφυΐα.

Σε κάποιο προσωπικό του γράμμα ανέφερε πως οι έξυπνοι άνδρες πρέπει να μεταδίδουν σε αυτούς που κυβερνούν την κίνησή τους και επειδή ο ίδιος εκτιμούσε την κίνησή του ως ανοδική, θεωρούσε πως έπρεπε να χαρίσει μία άνοδο στους υποτελείς του μέσα από τον διαμοιρασμό τίτλων. Ανεξαρτήτως αν αυτό αποδείχθηκε διοικητικά ωφέλιμο ή επιζήμιο, φανερώνει πως οι στρατηγικοί σχεδιασμοί του διοικούν, σκοπεύουν στο να συμπαρασύρουν με την εφαρμογή τους και τους

ανθρώπους και όχι μόνο τις καταστάσεις, καθιστώντας έτσι μία καθολοκλήρου κοινωνική αλλαγή, μία, δηλαδή, ιστορική αλλαγή.

Σε μια αναφορά του για τον Πάπα λέει πως αν ο Πάπας συμπεριφερθεί καλώς, δηλαδή, σύμφωνα με τα σχέδια του Ναπολέοντα, δεν θα επιφέρει αλλαγές στην εξωτερική όψη των πραγμάτων. Δήλωση που μαρτυρεί πως ο στρατηγικός νους αναλύει τις καταστάσεις σε επίπεδα και πολυεπίπεδα λειτουργεί. Σε όσο μεγαλύτερα βάθη φτάνει η διεισδυτικότητα του στρατηγικού νου τόσο περισσότερο δύναται να επηρεάσει τα γεγονότα και να ικανοποιήσει τις στοχεύσεις του. Επίσης, στην δήλωση αυτή φανερώνεται η επιθυμία του Ναπολέοντα και η δυνατότητα της στρατηγικής να αφήσει την συγκεκριμένη κατάσταση στην οποία αναφέρεται ο Ναπολέων, κατά τα φαινόμενα ίδια μα κατά βάθος να την μεταβάλλει. Κάτι το οποίο η στρατηγική του βάθους δύναται να κάνει και σε άλλες περιπτώσεις και όχι μόνο στο παπικό παράδειγμα.

Σε άλλη στιγμή, αναφέρει την προτίμησή του για βέβαιους εχθρούς παρά για αβέβαιους φίλους. Εδώ ορίζεται η σαφήνεια των σχέσεων την οποία έχει ανάγκη ο στρατηγικός νους προκειμένου να δράσει. Δηλαδή, η ξεκάθαρη σχέση έστω και αρνητικής χροιάς είναι προτιμότερη από την αβέβαιη σχέση θετικής χροιάς. Η αντίληψη των συσχετισμών είναι ζωτικής σημασίας προκειμένου να ενεργήσει ο στρατηγικός νους και ο Ναπολέων το μαρτυρεί με αυτήν του την δήλωση.

Όταν ο Μέγας Ναπολέων κάποτε είπε πως ο πραγματικά σπουδαίος άνθρωπος δεν παρασύρεται από τα γεγονότα τα οποία δημιούργησε, ομολόγησε δύο πράγματα. Το ένα, πως η στρατηγική γεννά γεγονότα, δηλαδή, ιστορία. Το άλλο, πως ο άνθρωπος που ασκεί την στρατηγική πρέπει να κρατά μια απόσταση από τα δημιουργήματά του, τα γεγονότα που προκάλεσε, δηλαδή, και να μην παρασύρεται. Το τι ακριβώς εννοούσε ο Ναπολέων με αυτήν την δήλωση, το ξέρει ο Ναπολέων, όμως είναι πιθανόν η δήλωσή του αυτή περί αποστασιοποίησής από τα γεγονότα, να έγινε για να ορίσει τη νηφαλιότητα που χρειάζεται ο διοικητής για να συνεχίσει να διοικεί ορθά.

Αυτές είναι κάποιες ενδεικτικές αναφορές από έναν άνθρωπο που έλεγε πως ό,τι κι αν κάνει διοικεί και πως όταν δεν διοικεί σωμαίνει. Αναφορές που καταδεικνύουν κάποιους τρόπους λειτουργίας της στρατηγικής σκέψης και των ιστορικών αλλαγών που μπορεί αυτή να επιφέρει. Όλες οι αναφορές και οι πληροφορίες για τον

Ναπολέοντα αντλήθηκαν από το βιογραφικό βιβλίο του EMIL LLOYNTBIX με τον τίτλο, «Ναπολέων».

5.2 ΤΟ ΠΑΡΑΔΟΞΟ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ενώ το γεγονός του θανάτου σταματά την ιστορική εξέλιξη, ο πόλεμος, ο καλύτερος υπάλληλος του θανάτου, είναι μία από τις ισχυρότερες δυνάμεις εξέλιξης της Ιστορίας. Αυτό το παράδοξο συναμφοτέρων είναι γεγονός αναμφισβήτητο και βεβαιωμένο σε όσους μελετούν Ιστορία. Ο πόλεμος προϋπάρχει, ενυπάρχει ή έπεται κάθε ιστορικού γεγονότος. Όχι απαραίτητα με την μορφή της στρατιωτικής σύγκρουσης, αν και αυτή είναι σχεδόν πάντα παρούσα τουλάχιστον στις διακρατικές σχέσεις έστω και με την μορφή της πιθανότητας, αλλά με την μορφή του μόνιμου υπαρξιακού αγώνα που διέπει τον άνθρωπο και τον καθορίζει, ορίζοντας έτσι και τις πράξεις του, άρα και την ιστορική διάπλαση.

Ο πόλεμος, είτε υπαρξιακός, είτε στρατιωτικός, αποτελεί πάντα μία υπαρξιακή κατάσταση τρομερών εντάσεων, χαοτικών καταστάσεων και υπαρξιακών απειλών φοβερού μεγέθους. Όταν ο άνθρωπος βρίσκεται σε πολεμικό κλίμα τότε καλείται προς επίλυση των αδιεξόδων που αναφέρονται στον εκάστοτε πόλεμο. Ο άνθρωπος τότε αναζητά το πέρασμα από τον πόλεμο στην υπέρβαση του πολέμου. Αναζητά, δηλαδή, το μονοπάτι που οδηγεί στο πολεμικό τέλος που είναι ζευγαρωμένο με τον σκοπό του, όχι σε ένα οποιοδήποτε πολεμικό τέλος. Αν και ουσιαστικά ο πόλεμος λήγει μόνο με την επίτευξη του σκοπού, διότι, η ήττα αποτελεί το अपαραβλεπτο μήνυμα πως ο πόλεμος συνεχίζεται.

Αυτή η αναζήτηση της λύσης του πολεμικού χάους επιτυγχάνεται στο επίπεδο της στρατηγικής σκέψης, τουλάχιστον κατά ένα μεγάλο μέρος. Στον πόλεμο δεν βαραίνουν μόνο τα στρατηγικά σχέδια και η εκτέλεσή τους αλλά και ένα σύνολο άλλων παραγόντων, όπως για παράδειγμα, το ψυχικό και σωματικό σθένος, τα

κίνητρα υπέρ ή κατά του αγώνα και άλλα. Όμως η στρατηγική σκέψη έχει πολύ μεγάλη βαρύτητα διότι δύναται να προωθήσει ή να δεσμεύσει αυτούς τους άλλους παράγοντες.

Το πλήθος των πολέμων μέσα στην Ιστορία είναι μέγα. Όπως μέγα είναι το πλήθος των καταστάσεων όχι μόνο κατά την διάρκεια ενός πολέμου, αλλά και πριν και μετά αυτού. Προκειμένου, λοιπόν, να γίνει αντιληπτό το χαοτικό σύστημα εντός του οποίου δραστηριοποιείται ο στρατηγικός νους, ώστε να μπορέσει να μελετηθεί ο τρόπος που κινείται η στρατηγική σκέψη με σκοπό να κινητοποιήσει τα πράγματα προς συγκεκριμένη κατεύθυνση, χρειάζεται η μελέτη του κάθε πολεμικού γεγονότος να γίνεται εν συνόλω και όχι τμηματικά. Δηλαδή, να μην μελετώνται τα γεγονότα ανεξάρτητα και μεμονωμένα αλλά σε σχέση μεταξύ τους ως αλληλοεξαρτώμενα μέρη του ίδιου συστήματος. Με αυτόν τον τρόπο διαφαίνεται ευκρινέστερα η στρατηγική δράση.

Για αυτόν τον λόγο, όπως μέχρι τώρα, έτσι και τώρα, οι βιβλιογραφικές πηγές δεν θα αναφερθούν ως πρόσφορα κάποιων στοιχείων αλλά ως ολόκληρες μονάδες μελέτης. Δηλαδή, κάθε βιβλιογραφική πηγή προτείνεται ολόκληρη προς μελέτη με σκοπό μια πιο ολοκληρωμένη αντίληψη του χωροχρονικού πλαισίου δράσης.

Ένα από τα πολεμικά γεγονότα που αποτελεί μαύρη σελίδα για τον Ελληνισμό και μία από τις μεγαλύτερες στρατιωτικές και πολιτικές του καταστροφές είναι η Μικρασιατική καταστροφή. Στο βιβλίο του Βασίλη Ι. Τζανακάρη, «Δακρυσμένη Μικρασία», φαίνεται ο τρόπος με τον οποίο κινήθηκαν οι στρατηγικές σκοπεύσεις Ελλήνων, Τούρκων και Ευρωπαίων, ώστε να έρθει η καταστροφή. Η Μικρασιατική καταστροφή αποτελεί ένα σπουδαίο πεδίο μελέτης της στρατηγικής, καθώς δεν αποτελεί την πολεμική σύρραξη, απλώς, μεταξύ δύο λαών, αλλά ένα φοβερό γεωπολιτικό παιχνίδι που έληξε εναντίον των Ελλήνων.

Από το ΑΡΧΕΙΟ ΤΗΣ Π. Σ. ΔΕΛΤΑ Β', «Νικόλαος Πλαστήρας», αντλείται η αναφορά του «Μαύρου Καβαλάρη», του Πλαστήρα, δηλαδή, για μια πολεμική επιχείρηση των Ελλήνων στην Ουκρανία. Η περιγραφή γίνεται από τον ίδιο τον Πλαστήρα και έτσι περνάει ζωντανά στον αναγνώστη η διοικητική δράση την ώρα του κινδύνου της καταστροφής. Κατανοείται σε τι λεπτές ισορροπίες καλείται να κινηθεί η στρατηγική σκέψη για να γλυτώσει τον όλεθρο.

Κάθε πόλεμος, πριν και μετά, συνοδεύεται από γεγονότα, έτσι έγινε και με τον μεγαλύτερο πόλεμο στην Ιστορία της ανθρωπότητας μέχρι σήμερα, τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Στο βιβλίο του RICHARD OVERY, «1939, η αντίστροφη μέτρηση για τον πόλεμο», γίνεται μια παράθεση των γεωπολιτικών παγνίων λίγο πριν την έναρξη του μεγαλύτερου πολέμου.

Στο τετράτομο έργο του Σαράντου Καργάκου, «2^{ος} Παγκόσμιος Πόλεμος», λόγω του εύρους των αναφορών σε αυτόν τον πόλεμο, ανοίγεται ένα ευρύ πεδίο παρακολούθησης της δράσης και της επίδρασης της στρατηγικής σκέψης. Επίσης, μεγάλη σημασία στην μελέτη της στρατηγικής στην συγκεκριμένη πολεμική σύρραξη, έχει η μελέτη κάποιων σημαντικών μαρτυριών από τους ίδιους τους πρωταγωνιστές. Τέτοιες μαρτυρίες, έχουμε για παράδειγμα: στο βιβλίο του RAYMOND F. TOLIVER, TREVOR J. CONSTABLE, «EPIX ΧΑΡΤΜΑΝ, ΞΑΝΘΟΣ ΙΠΠΟΘΗΣ ή ΜΑΥΡΟΣ ΔΙΑΒΟΛΟΣ», από τον καλύτερο πιλότο καταδιωκτικών στην Ιστορία της Αεροπορίας. Στο βιβλίο του ΒΑΣΙΛΙ ΖΑΪΤΣΕΦ, «Τα απομνημονεύματα ενός Ρώσου ελεύθερου σκοπευτή», του καλύτερου ελεύθερου σκοπευτή της Σοβιετικής Ένωσης. Στο βιβλίο του Otto Skorzeny, «Οι καταδρομικές μου επιχειρήσεις», ο οποίος είχε τον χαρακτηρισμό του πιο επικίνδυνου ανθρώπου στην Ευρώπη και ήταν αυτός που είχε αναλάβει την απελευθέρωση του Μουσολίνι.

Επίσης, ενδιαφέρουσα μελέτη αποτελεί το βιβλίο του Διονύση Χαριτόπουλου, «ΑΡΗΣ Ο ΑΡΧΗΓΟΣ ΤΩΝ ΑΤΑΚΤΩΝ», που αναφέρεται όχι μόνο στον Βελουχιώτη και την δράση των ανταρτών του αλλά και στις διάφορες κομματικές και Συμμαχικές παρεμβάσεις, απεικονίζοντας έτσι πως διαπλέκονται οι διάφορες στρατηγικές διαφορετικών αποχρώσεων. Δηλαδή, πως μπορεί να συνεργαστεί ή να συγκρουστεί η πολεμική στρατηγική σκέψη με την κομματική στρατηγική σκέψη και την διεθνή γεωπολιτική στρατηγική σκέψη.

Μία πολεμική σύγκρουση με έντονο γεωστρατηγικό ενδιαφέρον, όπως οι περισσότερες άλλωστε πολεμικές συγκρούσεις, είναι η αραβοϊσραηλινή σύγκρουση του 1967. Στο βιβλίο των RANDOLF S./ WINSTON S. CHURCHILL, «Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΩΝ ΕΞ ΗΜΕΡΩΝ», γίνεται μια παρουσίαση των διαφόρων στρατηγικών σχεδιασμών που ξεδιπλώθηκαν σε αυτήν την σύγκρουση.

Εν κατακλείδι, η τρέλα του πολέμου είναι πλήρης στρατηγικής και μία κοιτίδα

ιστορικών εξελίξεων. Η μελέτη των ιστορικών πηγών επιβεβαιώνει αυτά τα δύο στοιχεία. Η βιβλιογραφία που προτάθηκε είναι ένα ενδεικτικό δείγμα πολύ μικρό για μια τόσο σημαντική μελέτη και ο αναγνώστης ας μην αρκестεί μόνο σε αυτήν.

5.3 ΠΟΙΚΙΛΑ ΠΕΔΙΑ ΔΡΑΣΗΣ

Εφόσον, η στρατηγική σκέψη αποτελεί ένα από τα κίνητρα της Ιστορίας, δεν μπορεί να βρεθεί εύκολα πεδίο της καθημερινότητας όπου δεν επενεργεί. Ίσως, να μην υπάρχει κανένα πεδίο που να χαρακτηρίζεται από στρατηγική έλλειψη παρά μόνο ένα. Το ερωτικό πεδίο. Αλλά κι αυτό, όχι σε όλη του την έκταση, παρά μόνο όσον αφορά την πλευρά του ερώμενου, η οποία είναι η πλευρά της εμπίστου παραδόσεως και αφέσεως στα χέρια του εραστή. Η πλευρά του εραστή, καθώς έχει το στοιχείο της ερωτικής καθοδηγήσεως, γέμει στρατηγικής, ενώ ο ερώμενος, ο οποίος αφήνεται στον εραστή, δεν έχει ανάγκη στρατηγικής, εφόσον παραμένει παραδομένος. Δεν έχει ανάγκη δικής του στρατηγικής, για την ακρίβεια, καθώς υιοθετεί την στρατηγική του εραστή του μέσα από την πίστη του σε αυτόν. Οι έννοιες του έρωτα, του εραστή και του ερώμενου, αναφέρονται εδώ με την φιλοσοφική τους διάσταση.

Κι ενώ στον έρωτα απαντάται αυτή η ιδιαιτερότητα στα υπόλοιπα πεδία της καθημερινότητας η στρατηγική σκέψη είναι πάντα παρούσα. Όπως και στο προηγούμενο κεφάλαιο έτσι και σε αυτό η σχετική βιβλιογραφία θα προταθεί εν συνόλω και όχι αποσπασματικά, διότι, η στρατηγική σκέψη και ο τρόπος με τον οποίο συντελεί στην διαμόρφωση του εκάστοτε γίνεσθαι, μελετάται και γίνεται κατανοητή με καλύτερο τρόπο, με την ένταξη του μελετητή στο περιβάλλον δράσης της.

Ένα από αυτά τα πεδία όπου η στρατηγική σκέψη έχει μεγάλη σημασία χωρίς να είναι πάντα σαφές αυτό, είναι οι μελέτες του ανθρώπινου ψυχισμού και των σχέσεων που δημιουργούνται μεταξύ των ανθρώπων. Επειδή, τα συγκεκριμένα ζητήματα λόγω της φύσης τους προσεγγίζονται και αναλύονται πολύ δύσκολα, οι σχετικοί επιστήμονες δεν θα μπορούσαν να φτάσουν σε ασφαλή συμπεράσματα χωρίς στρατηγική. Στο βιβλίο των C. Hendrick, S. S. Hendrick, «ΣΤΕΝΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ, θεμελιώδη ζητήματα της ψυχολογίας των διαπροσωπικών σχέσεων», παρατηρείται ο

τρόπος προσέγγισης και ανάλυσης των διαπροσωπικών σχέσεων και διαφόρων στοιχείων σχετικών με αυτές.

Στα βιβλία του Josef Rattner, «Ψυχολογία του βάρους και ανθρωπισμός» και «Ατομική ψυχολογία» και το βιβλίο του Alfred Adler, «Ανθρωπογνωσία», γίνεται αναφορά σε εσωτερικούς μηχανισμούς του ανθρώπου και διάφορες καταστάσεις της ανθρώπινης ψυχολογίας. Η αναφορά που γίνεται δεν γνωστοποιεί μόνο τα διάφορα ευρήματα της έρευνας του συγγραφέα αλλά αποκαλύπτει και το πώς κινήθηκε ο ερευνητής ώστε να φτάσει στα γνωστικά ξέφωτα. Λόγω του κοινού πεδίου αναφοράς, της ανθρώπινης ψυχολογίας, με παρόμοιο τρόπο εντοπίζεται η επιστημονική στρατηγική και στο βιβλίο του Μαξ Λύσερ, «ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΣΗΜΑΔΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ», όπως και στο βιβλίο του Daniel Goleman, «Η συναισθηματική νοημοσύνη- Γιατί το “EQ” είναι πιο σημαντικό από το “IQ”;», όπου προσεγγίζεται το νεφελώδες ζήτημα του συναισθήματος.

Στο βιβλίο του WILLIAM C. AGOSTA, «ΧΗΜΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ», φαίνεται όχι μόνο η επιστημονική στρατηγική για την εξιχνίαση διαφόρων σωματικών μηχανισμών και της συμμετοχής τους στο επικοινωνιακό γίνεσθαι αλλά και η στρατηγική της φύσης μέσα από αυτούς τους μηχανισμούς.

Ένα από τα πιο σημαντικά και δύσκολα εκπαιδευτικά ζητήματα είναι η εκπαιδευτική αξιολόγηση. Το πώς αυτή πρέπει να γίνει ώστε τα αποτελέσματά της να είναι αξιόπιστα και να μη δημιουργήσει συγκρούσεις μεταξύ του προσωπικού είναι τα μεγάλα προβλήματα που επιζητούν λύση. Δηλαδή, επιζητούν στρατηγική. Στα βιβλία των Ελένη Καρατζιά Σταυλιώτη, Χάρης Λαμπρόπουλος, «Αξιολόγηση Αποτελεσματικότητα και Ποιότητα στην Εκπαίδευση», του Γιώργου Μαυρογιώργου, «Εκπαιδευτικοί και Αξιολόγηση», του Χέλμουτ Βεκ, «Αξιολόγηση και βαθμολογία στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση» και του Ευστάθιου Γ. Δημητρόπουλου, «Εκπαιδευτική αξιολόγηση, μέρος πρώτο, η αξιολόγηση της εκπαίδευσης και του εκπαιδευτικού έργου», γίνεται αντιληπτή η πολυπλοκότητα των προβλημάτων αλλά και των σχεδίων που καταστρώνονται για την υπέρβασή τους.

Ως τελευταίο παράδειγμα εφαρμογής της στρατηγικής σκέψης θα αναφερθεί ένα πεδίο εξαιρετικά πλατύ και πολύπλοκο, το πεδίο των διεθνών γεωπολιτικών και γεωστρατηγικών παιγνίων. Από αυτό το πεδίο επιλέγονται δύο τρομεροί παίκτες και

αντίπαλοι, οι Η.Π.Α και η Ρωσία. Στο βιβλίο του ZBIGNIEW BRZEZINSKI, «Η μεγάλη σκακιέρα», περιγράφονται και αναλύονται κάποια στοιχεία της Εξωτερικής Αμερικανικής πολιτικής και των γεωπολιτικών και γεωστρατηγικών σχεδιασμών και σκοπιμοτήτων της Αμερικής. Ο Brzezinski υπήρξε σύμβουλος Αμερικανών Προέδρων, οπότε η αναφορά του στην Αμερικανική στρατηγική έχει να προσφέρει στον αναγνώστη μία ευκαιρία να μελετήσει, εν μέρει βέβαια, τις στρατηγικές κινήσεις της πρώτης κρατικής δύναμης του πλανήτη, τουλάχιστον προς το παρόν, και πως αυτές οι κινήσεις κινητοποιούν διάφορες άλλες καταστάσεις.

Κάποια στοιχεία, επίσης, για την Αμερικανική γεωστρατηγική δίνει και ο Πρόεδρος της Ρωσίας, Πούτιν, στην συνέντευξη που έχει παραχωρήσει στον Όλιβερ Στόουν. Είναι η εν μέρει αντίληψη του τρομερού αντιπάλου της Αμερικής, όσον αφορά την παγκόσμια κυριαρχία. Σε αυτήν την συνέντευξη αναδεικνύεται ένα μέρος της Ρωσικής στρατηγικής όχι μόνο έναντι της Αμερικής αλλά και γενικότερα. Ο Πούτιν ως Πρόεδρος της Ρωσίας από το 2000 και ως πρώην υψηλόβαθμος πράκτορας της KGB σχετίζεται με την Ρωσική και Αμερική στρατηγική έντονα. Με την πρώτη, ως ένας από τους σχεδιαστές της και μάλιστα ο βασικότερος και με την δεύτερη ως ένας από τους πολεμίους της και μάλιστα ένας από τους ισχυρότερους.

Εντέλει, γίνετε σαφές μέσα από αυτό το μικρό δείγμα διαφόρων πεδίων εφαρμογής της στρατηγικής σκέψης, πως η καθημερινότητα διατρέχετε και επηρεάζεται από την στρατηγική σε τέτοιον βαθμό, ώστε να της χρεώνεται ένα μέρος της αλλαγής των καταστάσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Η ΒΑΡΥΤΗΤΑ ΤΟΥ ΑΠΟΛΥΤΟΥ

Η ΠΕΜΠΤΟΥΣΙΑ ΤΗΣ ΑΠΟΨΗΣ ΕΙΝΑΙ Η ΑΠΟΛΥΤΟΤΗΤΑ. Είναι τόσο ζωτικής σημασίας η έννοια αυτής της πρότασης, όσον αφορά την αντίληψη της στρατηγικής σκέψης, που η παράβλεψή της μπορεί να αντιστοιχήσει σε κάποιον όλεθρο.

Η άποψη, είναι η αντίληψη του νου για κάτι. Αυτή η αντίληψη διαμορφώνεται από κάποιους παράγοντες, όπως η λαγαρότητα του νου που συντελεί στην πιο ολοκληρωμένη αντίληψη μιας κατάστασης, στην καλλιέργεια του νου, η οποία αναδεικνύει τις δυνατότητές του ώστε να ενεργεί το δυνατόν καλύτερα και η θεωρητική του θέση, δηλαδή, εκ ποιάς θέσης ο νους θεωρεί μία κατάσταση. Ο τελευταίος παράγοντας θα γίνει πιο κατανοητός αν ο αναγνώστης σκεφτεί την φυσική παρατήρηση. Ανάλογα με το σημείο στο οποίο στέκεται και παρατηρεί ο άνθρωπος ένα φαινόμενο ή ένα αντικείμενο, δύναται να βλέπει άλλα χαρακτηριστικά του φαινομένου ή του αντικειμένου αυτού. Έτσι και ο νους.

Αυτά τα τρία στοιχεία μαζί, θέτουν τον νου ως προς τα γεγονότα, με διαφορετικό τρόπο κάθε φορά, ανάλογα με τον συσχετισμό που δημιουργείται μεταξύ του νου και της εκάστοτε κατάστασης. Η θέση αυτή που αποκτάει ο νους ως προς το κάθε πράγμα και την κάθε κατάσταση, του δίνει μια όψη του κάθε πράγματος και της κάθε κατάστασης, αυτή η όψη είναι η άποψη.

Το βασικό και κοινό χαρακτηριστικό της κάθε άποψης είναι η απολυτότητα. Δηλαδή, κάθε άποψη, όσο και διαλλακτικά αν διατυπωθεί, με όση επιφύλαξη και αν συνοδεύεται, αυτή καθαυτή η άποψη είναι μια απόλυτη θέση. Είναι, δηλαδή, μία συγκεκριμένη και καθορισμένη αντίληψη.

Προκύπτει, όμως, η λογική ερώτηση, για το αν μπορεί να υπάρξει άποψη που δεν

συγκρατείται από την βαρυτική δύναμη του απολύτου. Η απάντηση είναι όχι. Ακόμα και οι απόψεις που δομούνται από αμφότερα στοιχεία, από αμφότερες θεάσεις μιας κατάστασης, χαρακτηρίζονται από την απολυτότητα.

Στην Φυσική επιστήμη, η δύναμη της βαρύτητας είναι η πιο μυστήρια δύναμη και η πιο αδύναμη, τουλάχιστον με όσα μέχρι σήμερα γνωρίζουν οι επιστήμονες. Ενώ έχει την δύναμη να κρατάει σμήνη γαλαξιών και να καμπυλώνει το φως, μπορεί να την αψηφήσει ένα κουνούπι ή και ακόμα πιο μικρά ζώα. Κάθε πλάσμα που πετά ή κάνει έστω και ένα μικρότατο άλμα, αυτό συνιστά υπερνίκηση της βαρύτητας. Η φυσική βαρύτητα μπορεί να είναι καθηλωτικής επίδρασης, όπως στην περίπτωσημίας Μαύρης Τρύπας ή αμελητέας επίδρασης όπως στην περίπτωση των πτηνών. Αυτή την μυστήρια ιδιότητα, παρουσιάζει και η βαρύτητα του απολύτου.

Δηλαδή, η άποψη του νου για κάποιο θέμα μπορεί να αποκτήσει μέσα στον νου τεράστιο βάρος ή λίγο βάρος ή το φυσικό της βάρος. Ως βάρος της άποψης θεωρείται η σημαντικότητα που έχει ή αποκτά μια άποψη μέσα στον νου. Είναι σαφές το πόσο ζωτικής σημασίας είναι αυτό το στοιχείο για την στρατηγική σκέψη, καθώς, μία λάθος άποψη αν αποκτήσει μεγάλη βαρύτητα στον νου, γίνεται αντιληπτό το πόσο δυσκίνητη και αδιέξοδη μπορεί να καταστήσει την σκέψη, άρα, και τους σχεδιασμούς και τις αποφάσεις, με συνέπειες που μπορεί να είναι πολύ δυσάρεστες.

Μπορεί, όμως, να συμβεί και το αντίθετο. Ο νους να συσχετίζεται με τις απόψεις με μια ελαφρότητα η οποία θα τον περιφέρει από τη μία άποψη στην άλλη χωρίς σταθερότητα. Και αυτό το στοιχείο μπορεί να είναι ολέθριο για την στρατηγική σκέψη, η οποία προκειμένου να αποφασίσει και να σχεδιάσει, χρειάζεται θέση από την οποία θα έχει μια εκτίμηση της κατάστασης ώστε να ενεργεί.

Τίθεται, λοιπόν, το θέμα της διάκρισης του νου, η οποία είναι η σημαντικότερη αρετή. Αυτή μπορεί να αποδώσει τις πραγματικές διαστάσεις και το πραγματικό βάρος της κάθε κατάστασης, δείχνοντας τους τρόπους και τους δρόμους για την αποφυγή των αδιεξόδων και την επίτευξη των στόχων. Αυτό είναι το πολυτιμότερο στοιχείο για την στρατηγική σκέψη. Όποτε έλλειψε, ακολούθησε καταστροφή και όποτε συνόδευσε, πρόοδος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΕΞ ΑΝΤΙΘΕΣΕΩΣ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Εξ όλων των ανωτέρω, προκύπτουν κάποια συμπεράσματα τα οποία θα αναφερθούν στο επόμενο κεφάλαιο. Εξ όλων των ανωτέρω, προκύπτουν, όμως, και κάποια εξ αντιθέσεως συμπεράσματα, τα οποία θα αναφερθούν σε αυτό το κεφάλαιο.

Είναι διαφωτιστική, ως προς την καλύτερη κατανόηση της φύσης της στρατηγικής σκέψης, η μελέτη των στοιχείων που μπορούν να εμποδίσουν την στρατηγική εξέλιξη. Η μελέτη, δηλαδή, των στοιχείων, που μετατρέπουν το πέρασμα σε αδιέξοδο, το αποτέλεσμα σε εκκρεμότητα, την ουσιαστική δράση σε ψευδαίσθηση δράσης, την πρόοδο σε δήθεν προκοπή κτλ.

Εφόσον, τα έως τώρα αναφερθέντα για την στρατηγική είναι κατανοητά, γίνονται σαφή και τα πεδία δράσης της και οι τρόποι δράσης της. Όμως, η αντίδραση παραμονεύει προκαλώντας τα αντίθετα αποτελέσματα από την στρατηγική, όποτε υπερισχύει. Και αν στρατηγική σημαίνει, κίνηση, εξέλιξη, πρόοδος, όπως μέχρι τώρα έχει παρατηρηθεί, τα αντίθετα δεν είναι καθόλου ευχάριστα και επιθυμητά. Ο λόγος, όμως, που πρέπει να αναφερθούν τα ενάντια στην στρατηγική στοιχεία, δεν είναι μόνο η επισήμανσή τους για την αποφυγή τους, αλλά και η επισήμανσή τους για την προσέγγιση της στρατηγικής φύσης μέσα από την υπέρβαση των αντιθέτων ως προς αυτήν.

Τα πρώτα στοιχεία που μπορούν εύκολα να εντοπιστούν ως εμπόδια στην στρατηγική δράση, είναι η αδυναμία να παρατηρηθούν και να αναπτυχθούν οι σχέσεις μεταξύ ανθρώπων και καταστάσεων και η μη σωστή αξιοποίηση του χρόνου. Οι αιτίες που μπορούν να οδηγήσουν σε αυτές τις δύο καταστάσεις είναι άπειρες. Εξαρτώνται από ένα πλήθος καταστάσεων που μπορούν να προκύψουν, τέτοιου εύρους, ώστε να καθίσταται αδύνατος ο εντελής προσδιορισμός τους. Μπορεί να γίνει, όμως, μια επιλεκτική αναφορά, χάριν παραδείγματος, ορισμένων αιτιών. Στο διοικητικό επίπεδο δράσης, ο εκάστοτε διοικητής έχει κάποια ορισμένη εξουσία επί των υφισταμένων του. Αν η δοσμένη εξουσία δεν εναρμονιστεί στη σχεσιοδυναμική πραγματικότητα, τότε μπορεί να γίνει η αιτία ανατροπής των στρατηγικών σχεδιασμών. Ο λόγος είναι, πως όταν η εξουσία εμποδίζει τις υγιείς σχέσεις και προκαλεί εχθρότητες, τότε υποσκάπτει τη λειτουργική ομαλότητα,

προκαλώντας συνειδητές ή υποσυνείδητες κινήσεις «σαμποτάζ» προς τη διοίκηση, εκ μέρους των υφισταμένων.

Μια άλλη πληγή για τη στρατηγική, ιστορικά αποδεδειγμένη, είναι η γραφειοκρατία. Οι γραφειοκρατικές περιπλοκές πολλάκις χρονοτριβούν ζημιογόνα και βεβαίως δεν αποτελούν πρόσφορο έδαφος για την ανάπτυξη σχέσεων. Υπάρχουν περιπτώσεις, όπου κάποιες αποφάσεις πρέπει να εφαρμοστούν άμεσα προκειμένου να υπάρξει επιθυμητό αποτέλεσμα. Πρέπει, δηλαδή, μεταξύ απόφασης και δράσης να μεσολαβήσει το μικρότερο χρονικό διάστημα. Παραδείγματα τέτοιων περιπτώσεων αφθονούν σε καιρό πολέμου. Έχουν χαθεί σημαντικές μάχες λόγω αργοπορημένης εκτέλεσης διαταγών, εξαιτίας, της γραφειοκρατικής διαδρομής που αναγκάστηκαν να ακολουθήσουν οι διαταγές μέχρι να φτάσουν στα εκτελεστικά όργανα. Αυτό δε σημαίνει πως η γραφειοκρατία πρέπει ή μπορεί να λείπει. Είναι απαραίτητη και χρήσιμη στο βαθμό που εξυπηρετεί τις διοικητικές στοχεύσεις. Όταν, όμως, φτάνει σε ένα σημείο στείρας περιπλοκής, τότε γίνεται τροχοπέδη.

Η εξουσία και η γραφειοκρατία, για τις οποίες έγινε λόγος στις δύο προηγούμενες παραγράφους, θεμελιώνονται πάνω σε ένα κοινό στοιχείο, στον «τύπο», δηλαδή, τους κανόνες που ορίζουν τις καταστάσεις γύρω από ένα συγκεκριμένο πεδίο. Χωρίς το κανονιστικό πλαίσιο, δεν μπορεί να νομιμοποιηθεί καμία δράση εξουσίας και δεν μπορούν να οργανωθούν οι διαβαθμισμένες διοικητικές πράξεις, δηλαδή, η γραφειοκρατία. Όσο ο «τύπος», χρησιμοποιείται με εύγονο τρόπο, τότε επιτελείται ο σκοπός του, εφόσον ο «τύπος» είναι ορθός. Όταν, όμως, γίνεται σκοπός η τήρηση του «τύπου» για την τήρηση του «τύπου», τότε ξεκινάει τα προβλήματα. Η λέξη που ορίζει αυτήν την λάθος σχέση με τους κανόνες είναι η λέξη, τυπολατρεία.

Η τυπολατρεία, γεννιέται από την στενή και βραχεία αντίληψη και γεννάει στενή και βραχεία αντίληψη. Μέσα σε αυτόν τον φαύλο κύκλο, δε χωράει η έκπληξη, η ανατροπή και η έκρηξη που μπορεί να χαρίσει μια μεγαλοφυής ιδέα, μια καινοτόμος δράση, ένας τολμηρός σκοπός. Ο λόγος είναι πως η υπεροχή, αν όχι πάντα, τις περισσότερες φορές, αναφέρεται σε διαστάσεις υπέρτερες των διαστάσεων του «τύπου». Το ύψος και το βάθος, το πλάτος και η διεισδυτικότητα ενός μεγαλοφυούς γεγονότος, υπερβαίνει τους κανονιστικούς προκαθορισμούς του «τύπου», καταδεικνύοντάς τον μέτρο και οδηγό των συνηθισμένων και μετρίων καταστάσεων και ελεγκτή των παραβατικών. Δεν αγγίζει, όμως, τα εξαιρετικά και κορυφαία, παρά μόνο τα καταδεικνύει, μέσα από την υπέρβαση που επιδέχεται. Δηλαδή, η υπέρβαση

του «τύπου», καθαυτή, αποτελεί μάρτυρα της σπουδαιότητας του γεγονότος ή της ιδέας που τον υπερέβει. Ως υπέρβαση του «τύπου» δεν εννοείται η περιφρόνηση προς αυτόν και η παρατυπία, αλλά η δημιουργική ανακολουθία και η ευγονική ανυπακοή προς αυτόν.

Η τυπολατρεία κρατάει τις σχέσεις σε μια τυπικότητα της οποίας η ρηχότητα άλλοτε ωφελεί και άλλοτε ζημιώνει. Βοηθάει στο να μην αναπτύσσεται οικειότητα, η οποία μπορεί να οδηγήσει σε παρεξηγήσεις και συγκρούσεις όταν τα μέλη δεν τη διαχειρίζονται σωστά. Εμποδίζει, όμως, την εμπάθυνση των σχέσεων, η οποία μπορεί να αυξήσει σημαντικά την αποτελεσματικότητα.

Ο τυπολατρικός τρόπος λειτουργίας, αποτελεί και πηγή χρονοτριβής. Καθώς οι δράσεις πρέπει να γίνουν με μια αυστηρή σειρά προτεραιότητας, δεν μπορεί να παραβλεφθεί κανένα στοιχείο και κανένα στάδιο, ακόμα κι όταν, εμφανώς, δεν συντελεί σε κάποια θετική εξέλιξη.

Η τυπολατρεία δεν εξετάζει την ποιότητα των γεγονότων, παρά μόνον τη φιλακολουθία τους προς τον «τύπο». Ενεργεί με έναν αυτιστικό τρόπο. Στρέφεται συνεχώς προς τον εαυτό της με έναν στείρο τρόπο αντιμετώπισης των εξωτερικών στοιχείων αλλά και του εαυτού της, καθώς είναι πολύ δύσκολη η αποδοχή κάθε μεταβολής.

Για να γίνει ακόμα καλύτερα αντιληπτή η κωμικοτραγική διάσταση την οποία μπορούν να λάβουν η τυπολατρεία και η γραφειοκρατία, θα δοθούν κάποια ενδεικτικά παραδείγματα.

Μία διδακτορική διατριβή, μπορεί να απορριφθεί, εφόσον, η έκταση της μελέτης δεν καλύπτει το πλήθος των σελίδων που ζητάει η σχετική επιτροπή. Η ποιότητα της μελέτης έχει δευτερεύουσα σημασία, για την τυπολατρεία, διότι δεν ακολουθείται η τυπική απαίτηση των τάδε σελίδων. Ακόμα και αν βραβευτεί με Νόμπελ, η τυπολατρεία θα διατηρεί ένσταση επί του ολιγοσέλιδου της εργασίας.

Σε επίπεδο δημόσιων υπηρεσιών, επίσης, έχουν συμβεί διάφορα κωμικά. Έχει ζητηθεί από πολίτη πιστοποίηση πως είναι ζωντανός, διότι στο σύστημα φαινόταν ως νεκρός. Σε κάποια άλλη περίπτωση, η δημόσια υπηρεσία επέμενε πως ο πολίτης λεγόταν Άγγελος του Ιωάννου, ενώ, ο ίδιος τους διαβεβαίωνε με ταυτότητα, πως λεγόταν, Ιωάννης του Αγγέλου. Η υπηρεσία, όμως, είχε άλλες πληροφορίες. Στιγμές γραφειοκρατικού μεγαλείου.

Αυτά και άλλα πολλά, είναι γεννήματα της γραφειοκρατίας και της τυπολατρείας,

των οποίων τα κατορθώματα είναι πολλά και δυσάρεστα. Όσο, λοιπόν, τέτοιες καταστάσεις επικρατούν, τόσο η στρατηγική και τα ωφέλη της υποχωρούν.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο θάνατος είναι το αναμφισβήτητο συμπέρασμα της ανθρωπότητας. Όλοι οι άνθρωποι πέρασαν και θα περάσουν από τον θάνατο, δηλαδή, θα συν-περάσουν, θα συμπεράσουν. Το συμπέρασμα, λοιπόν, που είναι εντελώς βέβαιο, είναι ο θάνατος. Το αναπόφευκτο γεγονός του θανάτου είναι τόσο ηχηρό μέσα στην ανθρώπινη ύπαρξη ώστε να είναι παρόν στον κάθε άνθρωπο πριν ακόμα του συμβεί. Αυτό είναι ένα υπαρξιακό παράξενο που δε θα αναλυθεί εδώ. Όμως, είναι τόσο ζωτικής σημασίας που πρέπει να αναφερθεί. Επηρεάζει τον άνθρωπο εξ ολοκλήρου, οπότε και στην αντίληψή του, οπότε και στην στρατηγική του, οπότε σε όλη του την Ιστορία. Η σχέση του καθενός με τον θάνατο καθορίζει τον τρόπο ζωής, δηλαδή, τον τρόπο ύπαρξης και δράσης, άρα, και τον τρόπο που ο νους κινείται, άρα, και την στρατηγική σκέψη. Ο θάνατος, λοιπόν, είναι το θεμελιώδες συμπέρασμα πάνω στο οποίο οικοδομούνται τα υπόλοιπα συμπεράσματα. Έτσι, η διασύνδεσή του με την στρατηγική σκέψη μέσα στον ιστορικό χρόνο είναι εντελώς σχετική και αναγκαία. Παρατηρείται, επομένως, ένα ενδιαφέρον συναμφοότερον στην στρατηγική σκέψη. Ενώ, είναι ένα από τα αίτια εξέλιξης της ζωής, διατρέχεται και επηρεάζεται αδιοράτως από την θέση του εκάστοτε ανθρώπου έναντι του θανάτου. Ίσως για αυτόν τον λόγο, η στρατηγική σκέψη μπορεί να οδηγήσει στην πρόοδο ή στην καταστροφή το ίδιο εύκολα. Ενέχει την δυναμική και των δύο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι οι στρατιωτικές συγκρούσεις όπου η στρατηγική σκέψη επιδρά προοδευτικά και καταστρεπτικά ταυτόχρονα. Όπως αναφέρθηκε πριν, πάνω στο βέβαιο γεγονός του θανάτου οικοδομούνται τα λοιπά συμπεράσματα, είτε με αισθητό τρόπο, είτε ανεπαίσθητα. Έτσι, και στην παρούσα εργασία υπάρχει ένα σύστημα συμπερασμάτων. Ένα σύστημα που αποτελείται από ισοβαρή ιεραρχημένα συμπεράσματα. Είναι ισοβαρή διότι η έλλειψη ενός από αυτά αρκεί ώστε να μην γίνουν κατανοητά ή να μην τεθούν στη σωστή τους βάση τα υπόλοιπα. Είναι ιεραρχημένα διότι χωρίς την αρμονία της τάξης μπορεί να προκληθεί μία συγκεχυμένη κατάσταση ως προς την κατανόηση. Έτσι, προκύπτουν τα ακόλουθα.

Πρώτον, η στρατηγική σκέψη είναι μία ιδιότητα του νου, κινητικής φύσεως. Είναι,

δηλαδή, ο τρόπος με τον οποίο ο νους κινείται ώστε να κατορθώσει το ζητούμενο. Αυτό την καθιστά κοινή ιδιότητα σε όλους τους ανθρώπους, με διαφοροποίηση, βεβαίως, ως προς την ποιότητα.

Δεύτερον, αυτό που μελετάει και αυτό στο οποίο επεμβαίνει η στρατηγική σκέψη είναι: η γεωμετρία της σχετικότητας των απροσδιορίστων στοιχείων ενός χαοτικού συστήματος συνεχώς μεταβαλλόμενης εντροπίας. Το τι αυτό σημαίνει, εξηγήθηκε στο σχετικό κεφάλαιο.

Τρίτον, η επέμβαση της στρατηγικής σκέψης μέσω των αποφάσεων δράσης που λαμβάνει, αποτελεί έναν από τους παράγοντες εξέλιξης της Ιστορίας. Το συγκεκριμένο συμπέρασμα, είναι αυτό που ολοκληρώνει την εργασία καθώς απαντάει στην υποβόσκουσα ερώτηση που εμφωλεύει στον τίτλο, η οποία αναζητά την θέση της στρατηγικής σκέψης μέσα στον ιστορικό χρόνο.

Τα τρία ανωτέρω συμπεράσματα διατρέχονται από ένα άλλο συμπέρασμα, το οποίο βοηθάει στην βαθύτερη και αρτιότερη κατανόησή τους. Το συμπέρασμα αυτό είναι το εξής: η κατανόηση της φύσης της κίνησης, της βαρύτητας του απολύτου και της βαρύτητας του θανάτου, είναι ζωτικής σημασίας στοιχεία, των οποίων η παράβλεψη μπορεί να στοιχίσει στην περί του θέματος πρόοδο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΑΡΧΕΙΟ ΤΗΣ Π. Σ. ΔΕΛΤΑ Β', Νικόλαος Πλαστήρας, ΕΡΜΗΣ, 2007.
- Βασίλης Ι. Τζανακάρης, Δακρυσμένη Μικρασία, ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ, 2013.
- ΒΑΣΙΛΙ ΖΑΪΤΣΕΦ, Τα απομνημονεύματα ενός Ρώσου ελεύθερου σκοπευτή, EUROBOOKS, 2013.
- Γιώργος Μαυρογιώργος, Εκπαιδευτικοί και Αξιολόγηση, ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ, 1993.
- Διονύσης Χαριτόπουλος, ΑΡΗΣ Ο ΑΡΧΗΓΟΣ ΤΩΝ ΑΤΑΚΤΩΝ, Τόπος, 2009.
- Ελένη Καρατζιά Σταυλιώτη, Χάρης Λαμπρόπουλος, Αξιολόγηση Αποτελεσματικότητα και Ποιότητα στην Εκπαίδευση, GUTENBERG, 2006.
- Ευστάθιος Γ. Δημητρόπουλος, Εκπαιδευτική αξιολόγηση, μέρος πρώτο, η αξιολόγηση της εκπαίδευσης και του εκπαιδευτικού έργου, ΓΡΗΓΟΡΗ, 1991.
- ΕΜΙΛ ΛΟΥΝΤΒΙΧ, Ναπολέον, ΠΑΠΥΡΟΣ, 1995.
- Μαξ Λύσερ, ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΣΗΜΑΔΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ, ΔΗΜ. Ι. ΚΩΤΣΙΑΝΑ, 1979.
- Σαράντος Καργάκος, Μέγας Αλέξανδρος, ο άνθρωπος φαινόμενο, τόμος Α', ΠΕΡΙΤΕΧΝΩΝ, 2014.
- Σαράντος Καργάκος, Μέγας Αλέξανδρος, ο άνθρωπος φαινόμενο, τόμος Β', ΠΕΡΙΤΕΧΝΩΝ, 2014.
- Σαράντος Καργάκος, 2^{ος} Παγκόσμιος Πόλεμος, Α τόμος, ΠΕΡΙΤΕΧΝΩΝ, 2017.
- Σαράντος Καργάκος, 2^{ος} Παγκόσμιος Πόλεμος, Β τόμος, ΠΕΡΙΤΕΧΝΩΝ, 2017.
- Σαράντος Καργάκος, 2^{ος} Παγκόσμιος Πόλεμος, Γ τόμος, ΠΕΡΙΤΕΧΝΩΝ, 2017.
- Σαράντος Καργάκος, 2^{ος} Παγκόσμιος Πόλεμος, Δ τόμος, ΠΕΡΙΤΕΧΝΩΝ, 2017.
- Συνέντευξη με τον Πούτιν από τον Όλιβερ Στόουν, ΟΞΥ, 2019.
- Χέλμουτ Βεκ, Αξιολόγηση και βαθμολογία στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ, 1989.
- Alfred Adler, Ανθρωπογνωσία, Μπουκουμάνη, 1971.
- C. Hendrick, S. S. Hendrick, ΣΤΕΝΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ, θεμελιώδη ζητήματα της ψυχολογίας των διαπροσωπικών σχέσεων, Πεδίο, 2012.

Daniel Goleman, Η συναισθηματική νοημοσύνη- Γιατί το “EQ” είναι πιο σημαντικό από το “IQ”; , ΠΕΔΙΟ, 2019.

DONALD W. ENGELS, Ο Μέγας Αλέξανδρος και η διοικητική μέριμνα του μακεδονικού στρατού, Γενικό Επιτελείο Στρατού, 1986.

Josef Rattner, Ψυχολογία του βάρθους και ανθρωπισμός, Μπουκουμάνη, 1969.

Josef Rattner, Ατομική Ψυχολογία, Μπουκουμάνη, 1970.

Otto Skorzeny, Οι καταδρομικές μου επιχειρήσεις, Eurobooks, 2007.

RANDOLF S./ WINSTON S. CHURCHILL, Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΩΝ ΕΞ ΗΜΕΡΩΝ, Άτλας, 1967.

RAYMOND F. TOLIVER, TREVOR J. CONSTABLE, EPIX ΧΑΡΤΜΑΝ, ΞΑΝΘΟΣ ΙΠΠΙΟΤΗΣ ή ΜΑΥΡΟΣ ΔΙΑΒΟΛΟΣ, Eurobooks, 2008.

RICHARD OVERY, 1939, η αντίστροφη μέτρηση για τον πόλεμο, ΠΑΤΑΚΗ, 2009.

WILLIAM C. AGOSTA, ΧΗΜΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ, ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ, 2000.

ZBIGNIEW BRZEZINSKI, Η μεγάλη σκακιέρα, ΛΙΒΑΝΗ, 1998.